

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра історіографії, джерелознавства та археології

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

БАКАЛАВРА

на тему:

**«РЕЦЕПЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТИЧНОГО КІНО НА СТОРІНКАХ
ПЕРІОДИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США (1960-2010-ТІ РР.)»**

Виконала: студентка V курсу
заочної форми навчання
напряму підготовки (спеціальності)
032 «історія та археологія»

Буралова Еліна Олександрівна

Керівник: к.і.н., ст. викладач
Рачков Євген Сергійович

Рецензент: к.і.н., доц.
Павлова Ольга Григорівна

Харків – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.	7
РОЗДІЛ II. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ С. ПАРАДЖАНОВА НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США	14
РОЗДІЛ III. СХВАЛЕННЯ ТА КРИТИКА ПОЕТИЧНОЇ ХВИЛІ УКРАЇНСЬКОГО КІНО НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США.....	26
ВИСНОВКИ.	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ..	62
ДОДАТКИ..	90

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Вивчення поетичної хвилі українського кінематографу довгий час обмежувалось джерелами з України, Росії та інших країн пострадянського простору. Науковцями, істориками, джерелознавцями, мистецтвознавцями, кінокритиками, журналістами, досліджувались історії створення та мистецтвознавчі аспекти кінофільмів хвилі поетичного кіно, біографії режисерів та акторів, сприйняття цієї хвилі світовою спільнотою. У той же час, не було досліджень щодо сприйняття поетичної хвилі кінематографу українською діаспорою Північної Америки та була відсутня джерельна база з цього питання.

Українська діаспора США середини другої половини ХХ століття пильно слідувала за усіма новинами, які мали змогу пролити світло на події та життя тогочасної УРСР. Термін «українське поетичне кіно» не був відомим за океаном, але фільми цього періоду обговорювались відомими українськими діячами США на сторінках емігрантської преси. У період 1964-1979 років північноамериканська діаспора дізналась лише про три фільми поетичної хвилі, а побачила – лише один. Натомість протягом 1979-2022 років розширювалися відомості української діаспори щодо кінематографу поетичної хвилі, зокрема у зв'язку з розпадом СРСР та пов'язаним з цим збільшенням інформації про радянське кіно у відритому доступі, а також із розповсюдженням інтернету та зростанням інтересу до української культури.

Українська діаспора США, як правило, гостро реагувала на події, які відбувались в колишній УРСР, та фільми, які зображували Батьківщину та рідну землю, яку вони покинули. Тому їх погляд на фільми та події поетичної доби українського кінематографу є цікавим для істориків, мистецтвознавців, джерелознавців, кінознавців, біографів, які займаються дотичними темами в США: історією кіно, української діаспори, українського мистецтва, діячів діаспори, видатних українських громадських діячів, дисидентів тощо.

Об'єктом дослідження є рецепція українського поетичного кіно на сторінках газет, що належать діаспорі українців у США.

Предметом дослідження є трансформація репрезентацій поетичної хвилі українського кінематографу в періодиці української діаспори США (на прикладі газет «Свобода» та «Ukrainian Weekly») протягом 1960-2010-х років.

Територіальні межі дослідження зумовлені місцезнаходженням діаспори українців у США та Канаді.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 1960-2010-х років. 1964-1979 роки – період поетичної хвилі українського кінематографу, зокрема на думку Л. Брюховецької¹, 1979-2010-ті роки – період після поетичної хвилі українського кінематографу. Окремі сюжети, що представлені в роботі, стосуються й більш пізнього часу, а саме прослідковуються до 2022 року.

Метою роботи є дослідження репрезентацію поетичної хвилі українського кінематографу на сторінках періодики діаспори США, а саме газет «Свобода» та «Ukrainian Weekly», упродовж 1960-2010-х років.

Для реалізації поставленої мети були сформульовані наступні **завдання**:

- Здійснити огляд історіографії поетичної хвилі українського кінематографу.
- Проаналізувати газетні публікації української діаспори періоду 1960-2010-х років, присвячені найбільш відомим представникам поетичної хвилі українського кінематографу.
- Схарактеризувати специфіку сприйняття українською діаспорою кінострічок, що належать до поетичної хвилі українського кінематографу.

Стан наукової розробки проблеми. Історію розвитку поетичної хвилі українського кінематографу розглядало порівняно незначне число науковців. Окрім цього, ставлення української діаспори до поетичного кіно практично зовсім не розглядалося. Таким чином, історіографія дослідження в основному складається з наукових робіт, монографій та журнальних статей, присвячених українській хвилі поетичного кіно, авторами яких переважно є українські

¹ Брюховецька Л. Поетичне кіно: заборонена школа. Київ: АртЕк, 2001. С. 459-461.

дослідники. Слід, насамперед, згадати праці науковців, які є провідними у дослідженні обраної теми: Л. Брюховецької¹, О. Брюховецької², Дж. Гурга³, В. Демещенко⁴, О. Мусієнко⁵. Праці згаданих дослідників є своєрідними орієнтирами в історії поетичної хвилі, біографіях режисерів, акторів, знімальної групи, подіях 1964-1979 років в Радянському Союзі та світі, поглядах на поетичну хвилю кінематографу усередині країни походження та ставленні провідних громадських діячів до неї. Вони дозволяють також порівнювати погляди на феномен поетичної хвилі кіно української інтелігенції, радянської влади, європейських цензорів та діаспори українців у США та Канаді.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше пропонується досліджувати не тільки кінематографічну специфіку поетичної хвилі українського кіно, але, насамперед, реакцію української діаспори США на поетичну хвилю українського кінематографу протягом 1960-2010-х років. Відповідно можна казати про створення певної джерельної бази, що може бути використана для подальших досліджень.

Апробація отриманих результатів. Основні положення бакалаврської роботи було викладено у формі доповіді на конференціях: XIV Міжнародна науково-практична конференція «Наукові пошуки: актуальні дослідження, теорія і практика» (м. Київ, онлайн, 20 травня 2022 р.), Міжнародна конференція «Розвиток наукового простору в умовах світових змін (м. Рига, онлайн, 20-21 травня 2022 р.), відправлено тези до Міжнародної конференції «Learning and teaching: during war and peace» (м. Харків, онлайн, 10 листопада 2022 р.).

Структура бакалаврської роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку

¹ Брюховецька Л. Поетичне кіно: заборонена школа. Київ: АртЕк, 2001.

² Брюховецька О. В. «Поетичне кіно»: фільм «Тіні забутих предків» у контексті візуальної культури 1960-х років. 2013.

³ Gurga, J. J. Echoes of the past: Ukrainian poetic cinema and the experiential ethnographic mode. Doctoral thesis. London. 2012.

⁴ Демещенко В. В. Творчість Сергія Параджанова в контексті української культури ХХ століття. 2017.

⁵ Мусієнко О. Михайло Ілленко (до 60-річчя від дня народження). Журнал: Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки. Національна академія мистецтв України. 2008. №1. С. 54-57.

використаних джерел та літератури, додатків. Загальний обсяг роботи становить 101 сторінка, з них 61 сторінка обсяг основного тексту. Список джерел (86) та літератури (50) становить 136 позицій. Робота налічує кількості 10 одиниць.

Під час дослідження обраної теми, ми зіткнулися з низкою труднощів, які пов'язані зі слабкою розробкою проблеми у науковій літературі, неможливістю повноцінно користуватися бібліотечними фондами внаслідок пандемії коронавірусу SARS-CoV-2 та російської збройної агресії проти України.

РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поетична школа продовжує посідати чільне місце в уявленнях про українську кіноіндустрію, проте й демонструє певний рівень популярності. Наприклад, на вебсайті Української місії при ЄС про поетичну школу згадується в її вступі до українського кіно. У 2009 році опитування на сайті «Культурного Львова» виявило, що 35% респондентів назвали «Тіні забутих предків» своїм улюбленим українським фільмом, причому лише 10 % обрали більш свіжий і, можливо, більш «релевантний» для сучасного життя «Помаранчеве небо», фільм, випущений у 2006 році режисером Олександром Кириленком. Більш репрезентативне опитування понад двох тисяч осіб у всіх регіонах України, яке було проведено наприкінці 2011 року, показало, що 23 % респондентів вважають «Тіні забутих предків» найуспішнішим українським фільмом усіх часів. Таким чином, інтерес до поетичного кіно є актуальним і сьогодні. Дослідження даної роботи доводить, що не лише мешканці України цікавляться та поважають кінофільми цієї епохи, але й українці в еміграції та іноземці вивчають, дивляться, очікують та критикують, схвалюють та цінують стрічки тієї славетної поетичної хвилі.

Оскільки, історіографічна база роботи складається з наукових робіт, монографій та журналів з теми української хвилі поетичного кіно, до її складу ввійшли праці науковців, які є провідними у дослідженні теми: Л. Брюховецької¹, О. Брюховецької², Дж. Гурга³, В. Демещенко⁴, О. Мусієнко⁵. Їх праці присвячено історії поетичної хвилі, біографіям акторів та режисерів, характеристикам поетичного кінематографу, подіям 1964-1979 років у

¹ Брюховецька Л. Поетичне кіно: заборонена школа. Київ: АртЕк, 2001

² Брюховецька О. В. Українське поетичне кіно в контексті національного питання в СРСР. 2012

³ Gurga, J. J. Echoes of the past: Ukrainian poetic cinema and the experiential ethnographic mode. Doctoral thesis. London. 2012

⁴ Демещенко В. В. Творчість Сергія Параджанова в контексті української культури ХХ століття. 2017

⁵ Мусієнко О. Михайло Ілленко (до 60-річчя від дня народження). Журнал: Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки. Національна академія мистецтв України. 2008. №1. С. 54-57

Радянському Союзі та світі, поглядах на поетичну хвилю кінематографу усередині країни походження та ставленні провідних громадських діячів до неї. Це дозволяє також порівнювати погляди та точки зору на феномен хвилі кіно з боків української інтелігенції, радянської влади, європейських цензорів та діаспори українців у США та Канаді.

Л. І. Брюховецька – науковець та кінокритик, автор статей, книжок, монографій на тему українського та світового кінематографу. Також вона одна із перших науковців, що почали досліджувати тему поетичного кіно. Праці Л. Брюховецької (зокрема, «Арештовані фільми України», ««Війна культур» чи загроза асиміляції? Українське поетичне кіно як фактор національного самоствердження», «Кіно часів своєї юності», «Народ у фільмах поетичного кіно. Довженко – Тарковський – Осика», «Національне та транснаціональне в сучасному світовому кіно», «Поетичне кіно: заборонена школа») розповідають про становище кінофільмів поетичної хвилі у роки їх створення та у сучасності, політичні фактори заборони кінофільмів у Радянському Союзі, національні аспекти кінематографу. Режисерам поетичного кіно присвячено наукові праці «Боротьба за великий фільм. Пам'яті Івана Миколайчука з нагоди його 70-річчя», «Іван Миколайчук», «Кіносвіт Юрія Ілленка», «Коли минуле стає зримим. Українська історія у творчості Юрія Ілленка», «Леонід Осика», «Творча енергія Леоніда Осики». У працях «Специфіка поетичного бачення в мистецтві кіно» та ««Тіні забутих предків» - новаторство, філософія, актуальність» автор аналізує фактори визначення поетичного кіно та самої поетичної хвилі.

Кінокритик О. В. Брюховецька досліджує тему кінофільму «Тіні забутих предків» у працях «Поетичне кіно: фільм «Тіні забутих предків» у контексті візуальної культури 1960-х років», «Поетичний матеріалізм «Тіні забутих предків»». Також автор розглядає політичне питання українського кінематографу у праці «Українське поетичне кіно в контексті національного питання в СРСР».

О. С. Мусієнко – мистецтвознавець та кінокритик – у праці «Михайло Ілленко (до 60-річчя від дня народження)» розповідає про біографію та режисерський шлях оператора-режисера поетичного кіно.

Окремо потрібно виділити іноземні праці науковців, які ввійшли до історіографічної бази цього дослідження. Монографія “Echoes of the past: Ukrainian poetic cinema and the experiential ethnographic mode” Дж. Гурга (J. J. Gurga), підготовленій на сонові докторської праці вченого, досліджує дотримування українських традицій, одягу, антуражу та інтер’єру у кінофільмах поетичної хвилі, зокрема «Тіні забутих предків» режисера Параджанова.

Критичні дослідження, які з’явилися дотепер, зосереджувалися на тому, як українська національна ідентичність представлена у фільмах, при цьому часто виділяють дві характеристики цієї школи: тенденцію до того, що фільми розгортаються в минулому; і увага до деталей у зображенні місцевого способу життя, що призвело до частого використання слова «етнографічний» при описі фільмів. Поєднання цих двох характеристик призвело до аргументу, що фільми не мають відношення до сучасного життя, стосуються мертвих традицій і повертаються до «архаїчного» способу кінематографічного зображення. Цей критичний підхід впливає зі статті Михайла Блеймана, яка була опублікована в «Мистецтво кіно» в 1970 році, але продовжує знаходити відлуння в останніх оцінках, наприклад, статті Богдана Небесіо для *Canadian Slavonic Papers* у 2000 році, яка також однією з основних літератур для написання роботи.

Основу джерельної бази дослідження складає архів газети української діаспори США «Свобода» та «Ukrainian Weekly», матеріали з архіву Колумбійського університету, США та фондів рецензій американських галерей та кіносайтів.

Нами було досліджено 8632 номери газети «Свобода» періоду 1963-2022 років. Ця газета є найстарішим виданням у світі українською мовою та належить українській діаспорі США. Вона була започаткована Григорієм Грушка (літератором та громадським діячем) 11 вересня 1983 року у Нью-

Джерсі, США¹. Це видання є офіційним органом Українського Народного Союзу (1984, Пенсільванія, США) , Клубу Круглого Столу (Нью-Йорк, США), конференцій та клубів української спільноти США. Ця газета є єдиним регулярним виданням діаспори, яке активно висвітлювало тему українського поетичного кіно.

Інформацію про кінофільми редакція газети «Свобода» дізнавалась двома шляхами. Перший – якщо фільм було показано на міжнародному кінофестивалі, редактори газети шукали інформацію про Україну у європейських газетах, перекладали замітки іноземних журналістів та мистецтвознавців, докладали зусиль, щоб привезти фільм до громади. З кінофільмів доби поетичного кіно, на міжнародних кінофестивалях у Аргентині, Італії, Греції, Франції, США та Австралії було показано «Тіні забутих предків»². Це був єдиний фільм поетичної хвилі українського кінематографу, який було вивезено за межі Радянського Союзу та показано українській громаді у США.

Другим джерелом інформації про кінофільм були радянські газети та загально-радянські кінофестивалі, на яких були присутні запрошені журналісти з країн Європи. Після таких подій видавались замітки про українські фільми у відомих європейських та радянських виданнях. Ці газети потрапляли до США, де статті перекладались на англійську або українську мови та видавались у газеті діаспори. Замітки завжди супроводжувались супровідним текстом з коментарями та власними думками членів громади щодо того чи іншого фільму та вердикту. З фільмів поетичної доби, про які дізналась українська діаспора США таким чином, були «Захар Беркут», що було показано на фестивалі у Тбілісі, та «Білий птах з чорною ознакою», який виграв першу премію на міжнародному кінофестивалі в Москві у 1971 році.

У газеті здійснюється аналіз фільмів та їх критика, оголошуються дати показів кінофільмів, розповідаються новини про хвилю українського кінематографу та події з життя режисерів, акторів, особистостей причетних до

¹ Wikipedia. Svoboda (newspaper). URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Svoboda_\(newspaper\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Svoboda_(newspaper)) (дата звернення: 01.02.2021).

² Брюховецька Л. Поетичне кіно: заборонена школа. Київ: АртЕк, 2001. С. 459.

поетичного кіно, відстежуються долі кінофільмів в Північній Америці та світі, уперше проводяться дослідження з приводу фільмів цієї доби як пропаганди соціалізму, розглядаються кінофільми як комуністичний продукт, переказуються рецензії європейських та радянських журналістів, порівнюються погляди та точки зору, схвалюють, критикують, сварять тощо. Велику увагу приділено кінофільму «Тіні забутих предків» та його режисерові – «батькові» українського поетичного кіно – Сергію Параджанову. Також газета «Свобода» розповідає про кінофільми «Білий птах з чорною ознакою» та «Захар Беркут».

Про фільми доби поетичного кіно на сторінках газети пишуть такі діячі діаспори, як Михайло Данилюк, Артем Орел, Лариса Онишкевич.

У період після завершення поетичної хвилі кінематографу, 1980-2022 років, про кінорежисерів та фільми писали «Свобода» та «Ukrainian Weekly». Вони надавали тези з дискусіями, анонси показів кінофільмів та згадки про них на конференціях, кінофестивалях. Завдяки періодиці того періоду можна дізнатись про життя членів української діаспори, їх культурні заходи та підтримання українського духу.

Особливим ресурсом стали сайти фільмових фестивалів та галерей, за якими можна відстежити зростання популярності кінофільмів поетичної доби. Наприклад, за сайтом галереї Chisholm Larsson Gallery , відстежується зріст вартості кіноафіші до «Тіні забутих предків» з 4-го Нью Йорського кінофестивалю, у зв'язку з участю кінострічки Сергія Параджанова «Три коротких фільми» у 57 кінофестивалі 2020 року, Нью-Йорк, та політичними подіями в Україні початку 2022 року.

Отже, використані в роботі джерела можна поділити на кілька груп:

1. Номери газети «Свобода» та альманахи 1964-2022 років, які надають інформацію щодо події, пов'язані з поетичною хвилею кінематографу, рецензії, змогу аналізувати погляди представників української діаспори США на кінофільми доби дослідження.

2. Номери газети «Ukrainian Weekly», що розповідають про сучасні події та згадки режисерів, акторів, рецензентів та доби українського поетичного кіно.

3. Архів Колумбійського Університету США, в якому зберігаються рецензії щодо фільмів та заходів з ними.

4. Особисті блоги та сайти рецензентів, кінокритиків та журналістів, які займались темою українського поетичного кіно.

Методологія дослідження має власну специфіку. Слід враховувати, що написання роботи відбувалося під час епідемії ковіду та війни в Україні, яка розпочалась 24 лютого 2022 року. Це викликало певні складнощі під час дослідження. Загалом у праці використано низку загальнонаукових і спеціальних методів. Діалектичний метод пізнання дав можливість обґрунтувати погляди та критику української діаспори на період поетичної хвилі українського кінематографу. Для вивчення процесу розвитку міжнаціональних стосунків між українською діаспорою та творцями поетичної хвилі використовувався порівняльно-історичний метод завдяки газетним заміткам та рецензіям українців в еміграції. Історико-генетичний метод дозволив з'ясувати основні поняття специфіки розвитку проблеми поетичної хвилі українського кінематографу в середовищі діаспори, заснованих на синтезі західних та вітчизняних засад. Одним із визначних компонентів роботи став культурологічний підхід. Також було застосовано безпосереднє спостереження за змінами у відношенні до українського культурного продукту через ковід та війну, під час праці над дипломною роботою – на прикладі зросту вартості афіші кінофільму поетичного кіно в приватній галереї США. Окрім цього, пошуковий метод дослідження було використано для роботи з першоджерелами – газетами та замітками в них в онлайн архівах газет та онлайн бібліотеки Колумбійського університету.

Оскільки, інтернет архіви та діджиталізація зазнали значного прогресу за останні роки, це дослідження стало можливим та першим за цією темою. Особливість методології робочого процесу також в тому, що для написання цієї роботи були застосовані лише цифрові джерела та історіографія.

Таким чином, джерельна база роботи є репрезентативною, методологія дослідження включає кілька спеціально-історичних методів дослідження.

Враховуючи наявну історіографічну ситуацію, вважаємо, що слід глибше дослідити погляди українців в еміграції щодо розвитку культури та мистецтва України в часи СРСР, оскільки ці погляди є неупередженими та позбавленими нав'язуваного радянською пропагандою бачення.

РОЗДІЛ II. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ

С. ПАРАДЖАНОВА НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США

Постать режисера Сергія Параджанова в українській діаспори США упродовж 1964-1979 років викликала багато реакцій та суперечок, адже радянський режисер – вірмен за національністю, народжений у Грузії – знімає фільми українською мовою на українську тематику, які забороняють в СРСР, але показують на міжнародних кінофестивалях. Відношення представників діаспори до Параджанова постійно змінювалось упродовж п'ятнадцяти років. Але вже у 1980-ті роки політика діячів діаспори щодо режисера стала майже одноставною.

Діаспора дізналась про режисера у 1964 році, коли у номері від 30 вересня з'явилося повідомлення про новий фільм Київської кіностудії «Тіні забутих предків», де було розміщено прізвище режисера.

Аналогічна замітка наступного разу з'явилась у випуску за 24 лютого 1965 року, де також містились прізвища знімальної групи.

У номері «Свободи» за 8 лютого 1966 року, у статті В. Ч-О «Про фільм «Тіні забутих предків»», розповідається, що кінофільм було поставлено «чужинцем», вірменом, «який навіть не володіє українською мовою»¹. В. Ч-о був присутнім на першому закритому показі кінофільму для діаспори, у «Клубі Круглого Столу» у місті Нью-Йорк, який стався 27 січня 1966 року². Автор статті розкритикував кінофільм за нові сцени у церкві, яких не має в оригінальному тексті Коцюбинського, за миготіння камери та операторську роботу, за велику кількість символізму, а також за неукраїнські прізвища акторів та знімальної групи. Адже, на думку автора статті, команда Параджанова, яка мала грузинські, вірменські, російські прізвища у більшості,

¹ «Свобода». Ч.25, 8 лютого 1966 р. Нью Джерсі, США. С. 3.

² Там само.

та українські у меншості, не могла зняти справжнього українського кіно. Винахідливість режисера було названо недосконалою.

Наступного разу про режисера було згадано у номері за 21 вересня 1966 року. У замітці про перший показ кінофільму «Тіні забутих предків» для широкої публіки в місті Нью-Йорк, який стався в Лінкольн Центрі 19 вересня, було акцентовано, що кінофільм було знято студією ім. О. Довженка під керівництвом режисера Сергія Параджанова. У цьому номері уперше було названо ім'я режисера.

У 1967 році Артем Софроневич Орел – український журналіст, редактор, перекладач, поліграфіст та випускник Харківського університету, випустив цикл статей присвячених кінофільму «Тіні забутих предків» під назвою «Тіні забутих предків» чи тінь сучасного держиморди» (№095-099). У них він доводить, що кінофільм є пропагандистським продуктом Радянського Союзу, націленим на іноземні країни. Громадський діяч громади називає Параджанова чужинцем, який не має змоги та достатніх знань для відтворення повісті Коцюбинського¹. Також засуджується дозвіл Параджанова на додавання нових сцен, яких не має оригінальний сюжет, а саме сварки Палійчука та Гутенюка у церкві. Артем Орел зазначає, що фільм має гарні режисерські техніки, але це не допомагає фільму бути дійсним відображенням повісті Михайла Коцюбинського.

У номері за 26 листопада 1968 року було опубліковано вірш українського поета Миколи Холодного «Перед автопортретом Сергія Параджанова». У вірші, який було розміщено у розділі «Із сучасної поезії в Україні», будинок режисера порівняно з вершиною Арарат, а самого Параджанова – з Хаджи-Муратом. У вірші зазначається, що режисер «Тіней забутих предків» очікує тих, хто має його погубити за його кінофільми. В останніх строках поезії Микола Холодний порівнює Параджанова з Прометеєм, який своїми кінофільмами на українській мові, ризикуючи життям, несе світло в Україну.

¹ «Свобода». Ч. 95, 25 травня 1967 р. Нью Джерсі, США. С. 2.

1970 року у номерах газети «Свобода» від 9 та 10 грудня, публікувалась «Хроніка спротиву» Валентина Мороза – історика, дисидента, доктора гуманітарних наук. У статті автор описує асиміляцію, як знищення усіх націй та народів, а також процес повернення українців з Сибіру, складнощі з працевлаштуванням на рідних теренах. Поступово Валентин Мороз переходить до села Космач, що на Гуцульщині. Саме з церкви Довбуша, яка розміщена у цьому селі, для кінофільму «Тіні забутих предків» режисер Сергій Параджанов позичив старовинний іконостас. Але, як помічає автор, так його і не повернув. Валентин Мороз називає Параджанова «чортом у масці режисера», його та потенційних помічників у цій справі, одним з яких був представник КГБ – людьми з напів-освітою, які знають, що іконостас є дуже цінним, але не знають, що викрадати його заборонено. Автор наводить свій варіант викрадання ікон: за його думкою, дехто на прізвище Атаманюк взявся віддати іконостас після зйомок до музею, і в дорозі до музею Параджанов вкрав ікони. Але сліди добре сховані, адже вони обидва були у змові. Далі, автор порівнює Америку з СРСР і знаходить єдине спільне: в країнах однаково цінується відсутність самобутності, національності, усі народи стають безликою масою. Оскільки, автор вважає національну свідомість основою культури та освіти людини, її духовного сприйняття, крадіжку іконостасу Валентин Мороз вважає наслідком ганьблення усіх народів СРСР, а також зазначає, що це є великою трагедією для культури як кожного, так і усіх народів загалом.

У номері від 10 грудня 1970 року, у продовженні «Хроніки спротиву», Валентин Мороз розвиває критику Сергія Параджанова. По перше, він зазначає, що вчинок режисера відображує усі проблеми України на даному етапі. А саме, байдужість до власної спадщини та звеличування постаті Параджанова, негласний дозвіл української інтелігенції у межах УРСР на погані вчинки та зачинення очей на них, адже він – режисер Параджанов. По друге, заслуги вірменського режисера щодо кінофільму «Тіні забутих предків», Валентин Мороз вважає незначними. На думку, якої він притримується, головну роль в успіху кінофільму зіграли композитор Скорик та оператор Ілленко. Роль

Параджанова, як зазначає автор, є у вдалому поєднанні талановитих людей у єдину команду. По третє, Валентин Мороз зазначає, що вірмени не дозволили би українському найталановитішому режисерові не те що вкрасти хоча б одну з їх ікон, але й залучити змогу доторкнутись до їх культури, адже тільки вірмени можуть зрозуміти вірменську культуру. Автор наводить їх приклад і для України, але підсумовує, що на даний момент вона є експериментальним полігоном Параджанова, який хоча і має талант, як це признає автор «Хроніки спротиву», але втрачає час задарма, адже тільки українець може зняти дійсно український фільм, бо він розуміє свою культуру, традиції, надбання народу. Також автор називає режисера колекціонером-браконьєром, людиною, для якої український іконостас лише цінна річ, експонат, а не реліквія, наводить до його прізвища у синоніми слово «зłodій». Валентин Мороз зазначає, що мешканці села Космач дозволили Параджанову взяти їх реліквію, оскільки церкву Довбуша було вирішено перетворити на музей, і гуцули бажали, щоб завдяки впливовій людині-режисерові цю праву було вирішено та іконостас залишився у селищі. Усіх крадіїв, які роблять свої зlodіяння на території Гуцульщини, автор називає «братами Параджанова». В останніх абзацах колонки, Мороз засуджує ідеї вивезення до центру – до Києва, реліквій українських міст та селищ, а також пояснює, що не тільки столиця, але й кожен регіон України є її культурним центром та спадщиною.

Наступна згадка про режисера «Тіні забутих предків» міститься у номері «Свобода» від 25 травня 1974 року. У ній зазначено, що Сергія Параджанова ув'язнено на шість років та покарано до роботи у трудових таборах. У замітці повідомляється, що цю подію було висвітлено на сторінках газети «Нью Йорк Таймс». Уперше в емігрантській пресі названо кінофільми режисера окрім «Тіні забутих предків» - «Українська рапсодія», «Квітка на камені». Також написано про причини арешту – тяжіння до осіб свого полу та спроби самогубства. У замітці наведено коротку біографію Параджанова від його народження та до суду, виділено, що він був одним з підписантів листа до уряду СРСР проти арештів діячів української культури та письменства, розповідається про

підтримку італійських та французьких кінорежисерів. Наприкінці замітки також нагадується, що Валентин Мороз критикує його у «Хроніці Спротиву» через викрадений іконостас.

14 травня 1976 року вийшов новий номер газети «Свобода», в якому уперше було опубліковано портрет режисера та повноцінну статтю про нього. Приводом для статті стали само-видані новели Параджанова українською мовою, які було привезено до США. В статті зазначається, що оригінальну мову, яку використовував поет, редакція «Свободи» не знає. Далі, газета наводить коротку біографію режисера – вірменин, народжений в Тбілісі, навчався у Москві, знімав фільми на українську тематику українською мовою. Також виділено, що ім'я Параджанова відомо у світі та він один з кращих режисерів СРСР. Зазначено, що він є автором сценаріїв та щоденників, на основі яких створено новели. Параджанова названо митцем. Після цього, газета «Свобода» пише про фільм «Тіні забутих предків», який було з одного боку названо кольоровим, чуттєвим, містичним, а з іншого – розкритиковано, заборонено до показу на території СРСР. Також наведено, що режисерові ніколи не дозволяла влада виїжджати за межі Радянського Союзу, а сам кінофільм було використано для пропаганди в іноземних країнах. Газета пише, що батько Сергія Параджанова був учасником вивільненого руху за свободу Аястану та його було страчено. Також описується, що режисер протестував проти арешту української інтелігенції, підписував петицію проти арешту Чорновола. Уперше названо його кінофільм «Київські фрески» та описується, що його було заборонено до показу і знищено. Розповідається також і про долю іншого кінофільму Параджанова – «Кольори гранату» («Саят Нова»), який було заборонено до показу, але після арешту режисера перероблено та висвітлено у кінотеатрах на радянському просторі. У статті також наведено відомості про арешт та суд режисера. Вказано офіційні причини – тяжіння до власного полу, а також неофіційні, реальні причини – на думку радянської влади, Параджанов поєднував вірменський та український визвольні рухи. Стаття закінчується

повідомленням, що місце де саме відбуває покарання режисер невідомо навіть його найближчому колу, адже це є таємницею СРСР.

У номері від 1 липня 1977 року з'явилась стаття громадської діячки та письменниці Софії Наумович (Ольги-Любомири Вітошинської), в якій розповідалось про останні мистецькі та політичні події в Європі та світі. У новинах про паризьку зустріч Брежнєва та Д'Естана письменниця зазначила, що крайні «праві» йшли з великими транспарантами з написом «Україна», які перевищили за розміром скромні вірменські з портером ув'язненого режисера Сергія Параджанова.

24 грудня 1977 року вийшла стаття Василя Маркуся – журналіста, публіциста, політолога, юриста, головного редактора «Української енциклопедії діаспори» та громадського діяча – під назвою «Українська участь на Венеційському бієннале». Як повідомляє автор, фестиваль, який відбувався з 15 листопада по 15 грудня у Венеції, було присвячено культурному та опозиційному мистецтву в країнах комуністичного режиму. У рамках фестивалю було показано кінофільм «Тіні забутих предків», а також відбулись дебати щодо Сергія Параджанова та його фільмів між американським кінокритиком радянського кіно професором Гербертом Маршалом та канадським професором українського походження Марком Царинником.

У номері від 6 січня 1978 року з'явилась замітка про звільнення Сергія Параджанова з в'язниці та його фотографія. У газеті наведено коротку біографію режисера, нагадується, що він є автором п'яти кінофільмів українською мовою, один з яких став всесвітньовідомим, та був активістом за свободу українських письменників та діячів культури. Окрім цього, «Свобода» повідомляє, що режисера було заарештовано через торгівлю іконами, яку описував в своїх спогадах Валентин Мороз. Насправді, як пише газета, режисер не мав ніякого відношення до крадіжки в селі Космач. «Свобода» виділяє, що «Хроніку спротиву» Мороза КГБ використовувало, щоб налаштувати Параджанова проти її автора. Також написано, що «моральні злочини» режисера є чутками та плітками, які навмисно розпустили КГБ та вороги Сергія

Параджанова. В останньому абзаці розповідається, що активну діяльність за свободу режисера вів «Смолоскип», за участю американських професорів-кінематографістів Герберта Маршала та Лімона.

У лютому 1978 року Софія Наумович публікувала в газеті «Свобода» спогади дисидента Леоніда Івановича Плюща. У номері за 18 лютого було згадано режисера Сергія Параджанова. Як пише газета діаспори, під час прем'єрного показу кінофільму «Тіні забутих предків» у Києві, який стався 4 серпня 1964 року, Іван Дзюба привітав режисера з успішним кінофільмом від імені мешканців столиці. Також, він розпочав виступ щодо ув'язнених українських діячів культури, але директор залу вирвав в нього мікрофон, на що Параджанов заступився за Дзюбу та наказав не перешкоджати промові.

У номері від 23 лютого 1978 року в колонці «Спогади Плюща» значилось, що Андрій Скаба – радянський історик – виступає проти Параджанова. Леонід Плющ задається питанням, чому це сталось, ставить риторичний запит – «Тому, що зробив український фільм?»¹.

У випуску за 24 лютого 1978 року, у тій самій колонці розповідається про конфлікт між Параджановим та Валентином Морозом – автором «Хроніки спротиву», в якій було описано процес викрадання ікон режисером «Тіні забутих предків» із церкви гуцульського села Космач. В газеті описано процес суду над Морозом. Як зазначає автор, у свідки було запрошено Дзюбу, суд спекулював статтею Валентина Мороза проти нього, але він вмовив, що це особиста їх справа і вона не має нічого антирадянського. Після цього, суд почав спекулювати статтею того ж автора про Параджанова та вкрадені ікони, що було описано у «Хроніці спротиву». Режисер відповів на це, що радянська влада навмисно використала факт запозичення ікон, щоб після цього їх відібрати. Через це повідомлення, радянська влада влаштувала суд щодо викрадення ікон, щоб Параджанов сказав щось проти Мороза. Але цього і на суді проти режисера не сталось – Параджанов підтримав автора «Хроніки спротиву», але заявив, що він помилився в особах. Це було розглянуто як

¹ «Свобода». Ч. 041, 23 лютого 1978 р. Нью Джерсі, США. С. 2.

відкритий виступ проти влади, і Параджанову було приписано злочини морального характеру того часу та засуджено на 5 років. Було також ув'язнено автора Валентина Мороза.

Останній раз прізвище режисера у часи хвилі українського поетичного кіно загадано у альманасі газети «Свобода» під назвою «Альманах Українського Народного Союзу» за 1979 рік. На сторінках альманаху розповідається про відвідання президентом Сполучених Штатів Америки Джиммі Картером Саудівської Аравії у 1978 році. Першу сторінку англomовної газети «Arab news» було присвячено президенту США, а другу – довгій статті про звільнення українського режисера Сергія Параджанова з в'язниці. Як відмічає «Свобода», автор статті розглядає визволення режисера як початок розвалу радянського режиму. Також газета «Свобода» підкреслює, що ця стаття є витвором українських мігрантів-журналістів, та до них Україною в Саудівській Аравії ніхто не цікавився.

Більше відомостей про постать режисера Сергія Параджанова в добу хвилі українського поетичного кіно в офіційній газеті діаспори не міститься.

Таким чином, завдяки кінофільму «Тіні забутих предків» діаспора дізналась про режисера Сергія Параджанова. Через політичну ситуацію на теренах України та становище української культури, діаспора не сприйняла режисера за його національність. Окрім цього, Параджанова вважали людиною, яка знімає фільми заради Ленінської пропаганди. Хтось піддавав його критиці, хтось визнавав за ним режисерський талант. Однак, ці аспекти викликали велику зацікавленість, яку ще більше підсилювали суперечливі історії про викрадення іконостасу, підписання режисером листа щодо визволення Чорновола та його підтримка український діячів культури, тощо. Арешт Параджанова та події після суду були описані у газеті, також – було визнано (після відкриття нових фактів наприкінці 1970-х років), що Параджанов – український режисер, який протистоїть пліч о пліч з українською інтелігенцією проти політики СРСР.

У період 1980-2022 рр. постать Сергія Параджанова звертає до себе ще більше уваги. По-перше, це було пов'язано з його біографією, по друге – зі смертю, по третє, з поширенням інтернету у світі та підйомом зацікавлення молодого покоління української діаспори США культурою України.

Так, у 1981 році у газеті «Свобода» вийшла замітка щодо Сергія Параджанова та його стану. В замітці чується нотка невдоволення режисером, як у статтях до його потрапляння у в'язницю¹. Автор пише, що режисер домігся своїх успіхів через знайомство з Петром Шелестом – першим секретарем комуністичної партії України, та є вірменським націоналістом з прокомуністичними поглядами.

Наступного року, 1982, вийшла стаття Марти Тарновської про англومовне видання книги М. Коцюбинського «Тіні забутих предків»: **«Коцюбинський – англійською мовою...Справжнім щастям Коцюбинського, одначе, треба вважати факт, що його творчість знаходить оригінальних творчих інтерпретаторів високої класи. На першому місці тут, звичайно, фільмар Сергій Параджанов. „Тіні забутих предків" Параджанова — це, взагалі, своєрідне мистецьке чудо. Не лиш тому, що цей шедевр кінематографії постав у советських умовах, де мистецьким ідеалом є шабльон і пересіч. Але теж і тому, що тут маємо діло із явищем не частого в нас лінарного прогресу культури, де один геніяльний твір запліднює і породжує другий...»².**

Навпротязі 1980-х років прізвище режисера Параджанова ще згадували декілька разів. Наприклад, Михайло Кучер одній з заміток «Свобода» писав: **«Тіні забутих предків – вогняні коні...Ім'я і характер кінорежисера Сергія Параджанова відоме в Советському Союзі і на Заході. Він людина неспокійної динамічної вдачі, яка сміливо атакує і висміює хиби советської системи. Це, очевидно, без поганих наслідків не могло минути...»³.**

¹ С. Параджанов поневіряється в Грузії // Свобода. 1980. Ч. 145. 5 серпня. С. 1.

² Цит. за: Тарнавська М. Коцюбинський – англійською мовою// Свобода. 1982. Ч. 55. 24 березня. С. 2.

³ Цит. за: Кучер М. «Тіні забутих предків» - вогняні коні // Свобода. 1983. Ч. 142. 29 липня. С. 2.

В останній рік життя режисера, 1989, в Нью-Йорку було показано його новий кінофільм «Легенда про Сурамську твердиню»¹. Основну публіку склала українська діаспора. Хтось прийшов, бо захопився мистецтвом режисера, хтось – щоб побачити та висловити власні критерії оцінювання, дехто – щоб підтримати вірменського режисера та висловити йому солідарність.

Цікавою щодо погляду на особистість режисера є позиція д-ра Омеляна Бея, який у замітці «Нахичевань – вірменська територія?» за 1989 рік міркує про геополітичні причини конфліктів на території СРСР та засуджує вірменську політику націоналізму, згадуючи при цьому Сергія Параджанова у контексті «вірмен, який знімає фільми про князя Ігора» та про політику вірмен, що «працюють на полі культури чи економіки інших народів, а потім кажуть, що це їх територія»².

У 1990 році вийшла замітка про висвітлювання нового українського фільму «Лебедине озеро. Зона», в якому згадано прізвище Параджанова та підкреслено, що він є видатним українським режисером та одним з режисерів кінофільму разом з Юрієм Ілленко.

На першій сторінці випуску за 25 липня 1990 року повідомляється, що режисер Сергій Параджанов помер, прикріплено до замітки його портрет. У некролозі повідомляється про обставини його смерті та факти про нього – видатний режисер, який прославився завдяки кінофільмам про українську культуру, був переслідуваний через це радянською владою.

У статті Г. К. «Працювати для України» за 1991 рік згадано митців української культури часів СРСР, життя яких було згублено радянською владою та їх досягнення.

20 травня 1990 року в Асторі в Нью-Йорку показували кінофільми Сергія Параджанова. На вечері були присутні американці, представники української та вірменських діаспор.

¹ В Нью-Йорку висвітлюють новий фільм С. Параджанова // Свобода. 1987. Ч. 39. С. 1.

² Цит. за: Бей О. Нахичевань – вірменська територія? // Свобода. 1989. Ч. 23. С. 2.

«Свобода» від 25 січня 1995 року повідомляє про вечір Н. Білоцерківець, на якому велась дискусія щодо Сергія Параджанова та його погляду на українську культуру. З'ясовувалось питання, чи може іноземець з любов'ю, пошаною до землі, яка дала йому місце для життя та роботи, реально відобразити її культуру, або це може зробити лише людина, яка належить тій чи іншій нації.

16 січня 2004 року, газета «Свобода» відзначила 80-й рік з дня народження режисера.

Таким чином, на протязі 1990-2000, Сергій Параджанов згадується у контексті свого знаменитого кінофільму «Тіні забутих предків», його прізвище терпить або критику, або схвалення. Ситуація дещо змінилась після виходу кінофільму «Небезпечно вільна людина» (2005 р., реж. Роман Ширман). У фільми змальовуються нові подробиці про режисера, які не могли не зацікавити представників діаспори та українців в еміграції загалом. Кінофільм було показано упродовж 2005-2015 років на заходах та вечорах дискусій українських студентів. Постать Параджанова відкрилась для українців з іншого, більш ширшого, мистецького та епатажного погляду.

У 2010 році в Лондоні було проведено фестиваль ім. Сергія Параджанова, якому діаспора на сторінках своєї преси присвятила декілька заміток. **«Фестиваль фільмів Сергія Параджанова. ЛОНДОН, Велика Британія. – Перший фестиваль фільмів Сергія Параджанова почався у Великій Британії – у Лондоні та Брістолі. В лютому, березні і квітні тривають фільмові покази, фотовиставки, симпозіуми та концерти, щоб цим способом вшанувати життя та діяльність легендарного фільмового режисера С. Параджанова (1924-1990) – автора 14 кінофільмів, одного з титанів фільмової індустрії ХХ ст...»¹.**

У 2005-2020 роки, режисер згадується у контексті фестивалів та виставок щодо нього та його кінофільмів, особливо «Тіні забутих предків» у позитивному ключі. Після участі кінофільму «3 коротких фільми» на 57 кінофестивалі у Нью-Йорку (2020 рік), українська діаспора була задоволена

¹ Цит. за: Фестиваль фільмів Сергія Параджанова // Свобода. 2010. Ч. 14. С. 16.

успіхом показу та згадкою у міжнародних статтях «Тіні забутих предків» та зв'язку іменитого режисера з Україною. Інтерес до творчості Параджанова дуже сильно підскочив після кінофестивалю 2020 року у Нью-Йорку, та стався попит на завантаження та покупку стрічки «Тіні забутих предків» англійською мовою або з англійськими субтитрами на американських ресурсах. Також кінофільми Параджанова активно показують на українських конференціях та в українських кіноклубах при університетах США та Канади.

Таким чином, з часом думка про режисера серед української діаспори США змінювалася: від «радянського шпигуна», до «митця за свободу України» після його арешту, та після його смерті і зміни поколінь – «епатажного та відомого вірменського режисера, який знімав Україну, любив її та надихався нею».

РОЗДІЛ III. СХВАЛЕННЯ ТА КРИТИКА ПОЕТИЧНОЇ ХВИЛІ УКРАЇНСЬКОГО КІНО НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США

Поетична хвиля українського кінематографу була відома діаспорі українців у США у 1964-1979 роках. Хоча сам термін «поетичне кіно» не дійшов до Північної Америки – фільми та події цього періоду активно висвітлювались на сторінках діаспоріанських газет та журналів.

«Свобода» та «Ukrainian weekly» цікавляться кінофільмами режисерів Параджанова, Ілленка, Осики. Представники діаспори критикують, діляться відомостями та фактами щодо фільмів та їх авторів, методів та технік зйомки. Також розглядаються політичні аспекти кінофільмів та роль їх участі в міжнародних кінофестивалях та українській культурі.

Перший кінофільм поетичної хвилі – «Тіні забутих предків»¹ – з'являвся на сторінках газети регулярно упродовж 1964-1978 років. Завдяки статтям, заміткам, новинам та повідомленням присвячених кінофільму, можна проаналізувати ставлення громади діаспори до техніки зйомки та радянської апаратури, сюжету та ідеї фільму, відношенні до режисера та його команди, а також дізнатись реакції від показів кінофільму, в яких штатах та залах його висвітлювали та скільки коштував квиток. Окрім цього, газета надає можливість висловитись провідним громадським діячам громади щодо їх власних спостережень та думок про фільм. Старше покоління сприйняло «Тіні забутих предків» як комуністичний продукт, а інтелігенція віднеслась застережливо. Вони очікували побачити у кінофільмі акторів та режисерську команду з українськими прізвищами, незмінний сюжет твору. Натомість, режисер – вірменин, а актори, у більшості, з російськими прізвищами, до сюжету було введено нові сцени. Ці фактори викликали обурення старшого покоління діаспори. Тому, на перший погляд проукраїнський фільм, у газеті діаспори піддався великій політичній критиці. Молодь та масова публіка,

¹ Брюховецька Л. Поетичне кіно: заборонена школа. Київ: АртЕк, 2001. С.459-461.

навпроти, прийняли фільм. Про це свідчать чисельні покази в університетах та коледжах США та Канади, на фестивалях та світських зустрічах. Вони не мали жодних очікувань до показу кінофільму та не шукали «радянський слід», сприйнявши його як продукт на українську тематику.

Окрім кінофільму, велику увагу зосереджено на режисерові «Тіней..» Сергії Параджанові. На початку українці діаспори його не прийняли, адже він – вірменин. Вони засуджували, що він знімає фільми в Україні та бачили в ньому некомпетентного ставленика Москви. Однак, в газеті також було опубліковано нейтральні статті щодо режисера та вірш присвячений йому. Ситуація загострилась, коли було опубліковано фрагменти з «Хроніки спротиву» Валентина Мороза, в якій розповідалось про крадіжку режисером іконостасу з Довбушівської церкви. Однак після арешту Параджанова, який з подробицями висвітлювався в газеті, до Америки почали надходити нові факти з біографії та статусу режисера серед української інтелігенції. Також з'явилися новини що він не має відношення до крадіжки. Коли Параджанова було названо в'язнем СРСР, відношення до нього змінилось. Режисера було визнано українським. Прізвище Сергія Параджанова з'являлось на сторінках газети з 1964 по 1979 роки.

Фільми, які не бачила діаспора, але дізнавалась про них, цікавилась та писала – «Білий птах з чорною ознакою» та «Захар Беркут». Перший кінофільм було заочно засуджено за сюжет та піддано саркастичній критиці, а другий – нейтрально сприйнято за те, що його зняли за сюжетом класики. Ці фільми з'явилися на сторінках газети у 1970 та 1971 роках.

Кінофільм «Тіні забутих предків» (1964) режисера Сергія Параджанова був першою хвилею українського поетичного кіно¹. Етнографічна українська тематика, фольклор Гуцульщини в обрамленні Михайла Коцюбинського, були майстерно відтворені у кінофільмі, який було вивезено закордон на міжнародні

¹ Брюховецька Л. Поетичне кіно: заборонена школа. Київ: АртЕк, 2001. С. 459-461.

фестивалі. Фільм одержав нагороди в Аргентині, Італії, Британії, Греції, Австралії¹, про нього писали іноземні газети та журнали.

Але про «Тіні забутих предків» діаспора дізналась не з преси Європи. Справа у тому, що до Північної Америки завдяки клопотанням журналістів та людей мистецтва, яких запрошували до Радянського Союзу на фестивалі, а також завдяки туристам, які відвідували СРСР, потрапляли газети видані у Радянському Союзі. Новини про Україну з них перекладались на українську мову та друкувались у «Свободі» у розділі «На нашій, не своїй землі. (Що пишуть комуністичні газети в Україні)».

30 вересня 1964 року, за рік до офіційної прем'єри кінофільму у Києві (4 вересня 1965), у 183 номері газети «Свобода» (Нью-Джерсі, США), була надрукована перша замітка про «Тіні забутих предків»: **«Кінофільм «Тіні забутих предків»**. Київська студія художніх фільмів ім. О. Довженка випустила на екрани художній фільм: «Тіні забутих предків», за однойменним твором Михайла Коцюбинського. Режисер фільму С. Параджанов, сценарист Іван Чендей. Багато кадрів знято на Гуцульщині. Головна ідея: щира любов Іванка та Марічки перемагає ворожість двох родів, приносить щастя усім. З відгуків преси виходить, що фільм був вартий праці і твору класика української літератури Михайла Коцюбинського. (За «Радянською культурою» з 20 вересня)»².

Друга замітка мала такий саме оповідальний характер і була розміщена у тому ж самому розділі, у номері від 24 лютого 1965 року: **««Тіні забутих предків» - кінофільм**. Безсмертний твір Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків» сфільмувала Київська студія ім. О. Довженка.

Головну роль Івана виконує артист Миколайчук, народжений на Гуцульщині. Роль Марічки виконує акторка Л. Кадочнікова, а інші ролі також не з українськими прізвищами акторки Т. Бестаєва і Богошвілі. Режисер - С. Параджанов.(...за «Молодь України» 7 лютого ц.р.)»³.

¹ Брюховецька Л. Поетичне кіно: заборонена школа. Київ: АртЕк, 2001. С. 459.

² Цит. за: «Свобода». Ч.183, 30 вересня 1964 р. Нью Джерсі, США. С. 1.

³ Цит. за: «Свобода». Ч.35, 24 лютого 1965 р. Нью Джерсі, США. С. 1.

Третя замітка про кінофільм поетичної хвилі українського кінематографу значилась вже у розділі «Українці у вільному світі», оскільки відомості про «Тіні забутих предків» надійшли з Аргентини – де фільм отримав нагороду на міжнародному кінофестивалі. Замітка була надрукована у номері за 6 травня 1965 року: **«В Аргентині відзначено фільм «Тіні забутих предків».** На VII міжнародному кінофестивалі у місті Мардель-Плята в Аргентині, на якому демонструвалися фільми п'ятнадцяти найбільших країн світу, український фільм – «Тіні забутих предків» відзначено другою найвищою нагородою і також нагородою за операторські якості.»¹.

Таких рекомендацій, як українська тематика кінофільму до 100-річчя Михайла Коцюбинського, улюблений твір діаспори «Тіні забутих предків» - текст якого продавали через газету «Свобода» за 50 центів у кожному номері, та нагорода на престижному кінофестивалі були достатніми, щоб українці в еміграції доклали зусиль задля того, щоб привезти довгоочікуваний кінофільм у США². Те, що його чекали, підтверджувалось і тим, що у газеті представники діаспори приділяли увагу і сценаристу «Тіні забутих предків» Івану Чендею. З номеру «Свобода» за 8 січня 1966 р.: **«Серце проймає скруха.** Письменник Іван Чендей, автор сценарію «Тіні забутих предків» написав новий роман «Птахи полишають гнізда» - про сучасне життя верховинців у Карпатах. Головний герой твору Микола Пригара, одружуючись, тужить за рідними українськими звичаями... (з «Літературна Україна» з 17 грудня)»³.

У США «Тіні забутих предків» було показано на кінофестивалі у південному штаті Каліфорнія. Завдяки старанням клубу «Український Круглий Стіл» (Нью-Йорк, США), фільм було привезено до Півночі і стався зачинений показ фільму «не для широкої публіки» (адже не було попередньо оголошень про показ та запрошень, усе відбувалось у межах УКС) 27 січня 1966 року⁴. Діаспора була заінтригована цим фільмом, адже було відомо, що в Україні

¹ Цит. за: «Свобода». Ч.84, 6 травня 1965 р. Нью Джерсі, США. С. 1.

² «Свобода». Ч.25, 8 лютого 1966 р. Нью Джерсі, США. С. 3.

³ Цит. за: «Свобода». Ч.4, 8 січня 1966 р. Нью Джерсі, США. С. 3.

⁴ «Свобода». Ч.25, 8 лютого 1966 р. Нью Джерсі, США. С. 3.

фільм почали демонструвати, а згодом припинили, і українці в еміграції вважали, що побачать в фільмі щось проти режимне. Також їм було відомо, що фільм буде показано зі збереженням української мови, і тому публіка була налаштована позитивно¹. Перший коментар-рецензія з описом першого показу «Тіні забутих предків» у Нью-Йорку – перша письмова реакція на фільм емігрантської публіки – мав негативний характер. З номеру «Свобода» за 8 лютого 1966 року: «**Про фільм «Тіні забутих предків»**(...) На жаль, цим разом довелось більше розчаруватись, як тоді, коли ми бачили й чули «Лісову пісню» (Показ «Лісової пісні» відбувався російською мовою. – Е. Б.) бо тут виявились непереконливими винахідливість режисера та недосконалість «радянської» кінотехніки...»².

Окрім цього, автор статті – В. Ч-о – критикує натуралістичність зйомки, додавання, на його думку, недоречних церковних сцен, яких не має у тексті Коцюбинського, велике додавання символіки, а також затуманення образів. Окрім загальних аспектів, автор критикує техніку зйомки: на його думку, прийом безперервної зйомки, який використав Параджанов у фільмі, не є новим для радянського кінематографу, а сам фільм через таку операторську техніку було зіпсовано. Не сподобалась автору і відсутність панорами Карпатських гір: «...Режисер не дав ні разу перспективи Карпат на полонині, темряви ущелин, сивини лісів (...) що її відганяє мольфар Юра. У зв'язку з цим останнім тим із глядачів, хто не пам'ятав цієї чудової сцени в творі М. Коцюбинського, були просто не зрозумілі болючі гримаси, що їх робить у цей момент той «чарівник»...».

Критиці підверглись «радянські» техніки звуку та кольору фільму, а саме: звук музики був занадто чутним, а розмови героїв, натомість, занадто тихими. Таке емігрантська публіка бачила і в інших фільмах привезених з УРСР. Автор статті припускає, що такий ефект міг статись також і через аматорській спосіб

¹ Цит. за: Там само.

² Там само.

показу фільму у США. Загалом, В. Ч-о вважає, що у фільмі є багато гарних моментів, але вони не рятують загального сприйняття картини.

У статті описується сам показ та обговорювання фільму після нього. Під час фільму один із відомих поетів, прізвище якого у статті не розкривається, підійнявся та вийшов із зали. Автор припускає, що це сталося через натуралістичність сцен та непослідовність зйомки. Під час обговорення фільму, В. Ч-о виступив з критикою, яку повторив у статті. Публіка, що приймала участь в обговоренні після нього, також розкритикувала фільм. Це образило організаторів показу: «... І тільки організатори показу (їхньої заслуги, що вони дали нам змогу цей фільм побачити, ніхто не заперечував) ніби образились за цей фільм, так, немов би він був їхній твір. От, наприклад, голова під час мого виступу кинув репліку: «Щастя, що ви не цензор!» (я сказав був, що волів би повитинати оті кадри з мерехтінням, щоб не заважали). (...) Ще гірше накинувся на критиків другий організатор, що назвав їх такими реакціонерами, як члени товариства ім. Дж. Бірча (Ультраправа політична радикальна партія США. – Е. Б.)».

Після виступів публіки, слово було надано голові Круглого столу, який високо оцінив фільм, побачивши у ньому український характер сюжету та техніки зйомки, назвавши «Тіні забутих предків» досягненням світової кінематографії¹. Також голова висловив свою думку щодо заборони фільму у Києві – він вважав, що це сталося через те, що техніки зйомки були кращими та новаторськими за російські. Автор статті з ним не погоджується, та хвалить російські фільми, що були зняті за класичними творами Антона Чехова, а також пояснює, що найталановитіші українці наразі працюють у Москві, а вірменин, «який навіть не володіє українською мовою»², знімає фільм про Україну. На думку автора, саме через те, що в Україні «працюють чужинці та початківці»³ та через погану техніку зйомки фільм було забраковано. Автор знаходить, що у команді фільму велика кількість російських, вірменських, грузинських прізвищ,

¹ «Свобода». Ч.25, 8 лютого 1966р. Нью Джерсі, США. С. 3.

² «Свобода». Ч.25, 8 лютого 1966 р. Нью Джерсі, США. С. 3.

³ Там само.

і меншість – українські. На його думку, така команда не могла зняти дійсно український фільм, та навіть наводить приклад, що Гуцульщина показана у фільмі Параджанова незграбно, як американці у своєму кінематографі відображують «екзотичну та дику» Африку¹.

«...На жаль, і залужений діяч нашого театрального мистецтва, виступивши в дискусії, лише приєднався до безпідставного вихваляння фільму, а не обґрунтував цього на аналізі...»².

Автор рецензії В. Ч-о завершує її відповіддю на питання, чому фільм отримав нагороди на іноземних кінофестивалях. Автор пояснює це тим, що іноземці, які не знають українські реалії, не можуть на рівні українців оцінити фільм та побачити у ньому усі недоліки та відсутність неоромантики твору Коцюбинського. А щодо нагороди за операторську техніку, автор вважає, що в Америці за «плями та мерехтіння» можна отримати нагороду³.

Критика кінофільму «Тіні забутих предків» після першого Нью-Йоркського висвітлення для членів Клубу Круглого Столу була сильною, і після єдиного показу його не транслювали для широких мас діаспори. Але фільм запам'ятався, адже новини про фільм збирались з іноземних журналів та публікувались у газеті. Так, у номері за 26 серпня 1966 року, розповідалось про зустріч української молоді Югославії, які дивились фільм «Тіні забутих предків»⁴.

Другий американський показ фільму для діаспори стався у таборі «Стежки Культури» (Іст Четгем, Нью-Йорк, США) наприкінці серпня 1966 року⁵. У цьому таборі виступали письменники, поети, музиканти, актори, журналісти, художники та митці діаспори. Як повідомляє випуск газети за 30 серпня 1966 року, «Тіні забутих предків» було показано разом з кінофільмами «Земля» та «Звенигора» Олександра Довженка.

¹ Там само.

² Цит. за: Там само.

³ Там само.

⁴ «Свобода». Ч.158, 26 серпня 1966 р. Нью Джерсі, США. С. 1.

⁵ «Свобода». Ч.160, 30 серпня 1966 р. Нью Джерсі, США.

Наступна згадка про «Тіні забутих предків» була розміщена у номері від 1 вересня 1966 року. У ній розповідається про анонс Четвертого Фільмового Фестивалю у Нью-Йорку (12-24 вересня 1966 року), на якому буде показано 10 кращих фільмів, один із них - фільм Параджанова. Фільм було обрано за його нагороди на міжнародних кінофестивалях. Показ «Тіні забутих предків» було назначено на 19 вересня, 20:30, у Осередку Лінкольна при Бродвеї¹.

Також у ще одному номері газети «Свобода» за 8 вересня 1966 року, містився опис «Українського Бюлетеню» (липень 1966, Франція), де було відмічено, що журнал у розділі присвяченому мистецтву містив французькі рецензії на фільм «Тіні забутих предків»².

Перший показ фільму для широкої публіки стався 19 вересня 1966 року у Нью-Йорку³. У номері за 21 вересня 1966 року міститься замітка, у якій сказано, що зала філармонії була повністю заповнена глядачами, переважно українцями. Натомість від членів Клубу Круглого Столу, які підвергли кінофільм критиці, загальній більшості українців в еміграції «Тіні забутих предків» прийшлись до смаку.

Вже у номері за 5 листопада 1966 року містилось рекламне оголошення: **«Прямо з Ньюйоркського фільм-фестивалю! Загально признаний «Тіні забутих предків» (дикі коні при вогні). В захоплюючих кольорах. «Блискуча імпозантна продукція» (Нью Йорк Таймс). На підставі українського класика М. Коцюбинського. Починається в п'ятницю, 11 листопада (...) Щоденно від 6 веч., 12:30 суботи і неділі. Закрито в понеділки. Фільм в українській мові.»**⁴

Кінофільм було позитивно сприйнято простою публікою під час четвертого кінофестивалю у Нью-Йорку та газета «Нью Йорк Таймс» надала схвальний відгук фільму⁵. Це підійняло статус фільму та його почали щоденно транслювати у Grand International Theatre, Чикаго,⁶ упродовж місяця, про що

¹ «Свобода». Ч.162, 1 вересня 1966 р. Нью Джерсі, США.

² «Свобода». Ч.166, 8 вересня 1966 р. Нью Джерсі, США.

³ «Свобода». Ч.175, 21 вересня 1966 р. Нью Джерсі, США.

⁴ Цит. за: «Свобода». Ч.207, 5 листопада 1966 р. Нью Джерсі, США. С. 3.

⁵ «Свобода». Ч.207, 5 листопада 1966р. Нью Джерсі, США. С. 3.

⁶ Там само.

свідчать 207, 208, 210, 211, 219 номери газети «Свобода» з оголошенням про показ фільму (від 5 до 26 листопада).

Остання згадка про «Тіні забутих предків» за 1966 рік належить номеру газети від 3 грудня. Доктор Михайло Данилюк – медичний доктор, викладач Міннесотського університету, журналіст, головний радник Українського Народного Союзу, громадський діяч, написав свої роздуми щодо зустрічі українських журналістів Америки та Канади у Нью-Йорку, на якій були присутніми делегати з УРСР, поети Дмитро Павличко та Іван Драч¹. Доктор Данилюк акцентує увагу на запитанні поетам щодо продукування українських фільмів російською мовою, та ставить під сумнів їх відповідь, що актори у більшості російські та вони не володіють українською мовою. Михайло Якович наводить приклад з книги «Молоді актори українського кіно» видання «Мистецтво», Київ, у якій названо багато передових українських акторів, описана талановита молодь, що активно працює на студіях УРСР². Журналіст закликає ставити слова Дмитра Павличка та Івана Драча під сумнів та намагається дійти до основи питання російськомовного обрамлення українських фільмів.

М. Данилюк відмічає, що головну роль у «Тіні забутих предків» грав талановитий буковинець Іван Миколайчук, зйомки проводились у Карпатах, але фільм озвучувався не українською мовою: **«Чергова проба сумнівів. (...)** Чому «Тіні забутих предків» Коцюбинського показували на міжнародному фестивалі фільмів у російській мові? Відповідь Д. Павличка: Це була помилка і недогляд, цей фільм є також в українському перекладі...»³.

Далі, журналіст закінчує цю частину замітки питанням щодо намірів поетів-делегатів та їх відповідей.

«... Після таких заяв Павличка, які він зробив у відповідях, приходиться під сумнів його правдомовність взагалі. А може ця книжка — лише для

¹ «Свобода». Ч.224, 3 грудня 1966р. Нью Джерсі, США. С. 3.

² Там само.

³ Цит. за: «Свобода», Ч. 224, 3 грудня 1966 р. Нью Джерсі, США. С. 2.

пропаганди? Що ж було «на експорт» в справі українських кіностудій: заяви Павличка чи книжка у виданні «Мистецтва»?...».

Наступна згадка про кінофільм «Тіні забутих предків» належить номеру газети від 24 січня 1967 року. Під назвою замітки «Немає українського кінофільму», наведені новини із радянської газети «Культура і життя» за 12 січня, у якій описується X Лондонський кінофестиваль, на якому СРСР був представлений фільмами «Ленін у Польщі» та «Тіні забутих предків». Редактори газети були обурені, що фільм було названо радянським:

«Немає українського кіно. (...) На думку кінокритика з газети «Трібюн», фільм «Тіні забутих предків» виділяється «багатством уяви»... Але виділяється «багатством уяви» й газета «Культура і Життя», називаючи той фільм, поставлений за повістю М.Коцюбинського в Україні Київською кіностудією ім. О. Довженка — просто собі советським фільмом, записуючи той успіх на конто ССРСР»¹.

Ця замітка є ще одним прикладом, як від неприйняття фільму діаспорою під час першого показу у Нью-Йоркському Клубі Круглого Столу та нищівної критики, він поступово став гордістю та українським символом.

У номері за 28 січня 1967 року була опублікована критика кінофільму «Тіні забутих предків» газетою «Московська правда» за 15 січня, яка відзначила, що фільм є українським національним, барвистим, етнографічним, напівказковим, але на думку газети «Московська правда», він не має зв'язку із сучасністю або минулого із сучасним, психології та драматургії. Головною критикою фільму московською газетою, як виділяє газета «Свобода», є відсутність соціального елемента.

Номер за 19 квітня 1967 року у розділі «На нашій не своїй землі» містив замітку з цитуванням «Комсомольської правди» про показ фільму «Тіні забутих предків». У ній зазначалось, що фільм було обсвистано та містилось посилення до людей розуміти поезію Гуцульщини та її народу. Газета «Свобода» це обрамила так:

¹ Цит. за: «Свобода», Ч. 013, 24 січня 1967 р. Нью Джерсі, США. С. 5.

«Гуцули - це маленький закарпатський народ. Ультра - відкриття зробила московська «Комсомольська Правда» з 6-го квітня щодо одного з українських племен — гуцулів. «(...) зрозуміти думки і надії маленького закарпатського народу». Хто висвистував той фільм в СРСР — не відомо»¹.

У цій замітці редактори «Свободи» знайшли признання гуцульського народу Моквою та заклик до розуміння життя та надій закарпатців.

У номері від 22 квітня 1967 року містилось оголошення про новий показ «Тіні забутих предків» у США та Канаді, але вже в англійському перекладі. Це було наче турне фільму по містах Північної Америки. Фільм мали показувати у Нью-Йорку, Філадельфії, Балтиморі, Ірвінгтоні, Петерсоні, Вашингтоні, Бафало, Честері, Торонто і так далі протягом 3-5 днів у кожному місті². Оголошення про це відбувалось не тільки у газеті діаспори, але й по місцевому радію та у пресі. Публіку, яку закликає газета «Свобода» на цей фільм, вона називає «любителями добрих фільмів», а самі «Тіні забутих предків» - «Світової міри надзвичайний український кольоровий фільм з англійськими написами, продукції студії Довженка за М Коцюбинським»³.

«Турне» кінофільму містами Північної Америки в англійському перекладі тривало з 2 по 18 травня 1967 року, про що свідчать 73, 78, 83, 88, 89 номери газети (за 1967 рік) з оголошеннями про покази та їх перенесення в деяких містах, рекламою фільму.

Після широкого американського показу кінофільму «Тіні забутих предків», Артем Софронович Орел (1883-1972)⁴ – громадський діяч, мовознавець, друкар, перекладач, літературний редактор, письменник та журналіст, випускник Харківського університету, випустив цикл з п'яти статей присвячений кінофільму Сергія Параджанова. Колонка виходила у номерах 95, 96, 97, 98, 99 за 1967 рік під назвою ««Тіні забутих предків» чи тінь сучасного держиморди». Автор колонки задається питаннями, чому показ в Америці було

¹ Цит. за: «Свобода», Ч. 070, 19 квітня 1967 р. Нью Джерсі, США. С. 1.

² «Свобода». Ч.073, 22 квітня 1967 р. Нью Джерсі, США. С. 3.

³ Цит. за: «Свобода», Ч. 073, 22 квітня 1967 р. Нью Джерсі, США. С. 3.

⁴ «Свобода», Ч. 171, 10 серпня 1977 р. Нью Джерсі, США. С. 7.

дозволено радянською владою, навіщо у США транслюють кінофільм з українською тематикою на українській мові, чому саме цей кінофільм, який є аполітичним, не містить комуністичної тематики та є, скоріш за все, проукраїнським, було показано на міжнародних кінофестивалях, а також намагатиметься знайти та довести присутність комуністичного сліду та пропаганди у кінофільмі.

У номері за 25 травня 1967 року уперше виходить колонка Артема Орела присвячена «Тіні забутих предків». У ній автор описує спантеличення глядачів-емігрантів щодо радянського проукраїнського кінофільму, адже усі фільми, які йдуть у прокат на території СРСР та виїжджають закордон, мають пройти процедуру цензури та спеціальну комісію. Лейтмотив колонки відображає наступний вислів журналіста:

«Тіні забутих предків» чи тінь сучасного держиморди (1). (...) Знаючи, як підступно вираховано поводить ся Москва з українськими культурними речами, (...) як маніакально хапається, коли десь у вільному-світі прозвучить слово «український», - знаючи все це, — дійсно доводиться дивуватись, що справді сталось...»¹.

Далі автор статті наводить приклад, що у діаспорі є люди, які завжди оптимістично ставляться до людей чи речей, яких випускає СРСР закордон, та приймають це за признання самостійної України. На його думку, такі члени громади наївні та не бачать радянської пропаганди. Автор наводить аналогію цьому з першим показом фільму у Нью Йорку у Клубі Круглого Столу, адже з точки зору організаторів першого кінопоказу – «Тіні забутих предків» було названо шедевром, справжнім національним фільмом та символом послаблення русифікації українського мистецького простору.

Артем Софронівч першим з діаспори намагається знайти відповідь на питання, чому фільм було дозволено до показу за кордоном, а в УРСР відбулось усього декілька сеансів. Він вважає, що в СРСР кінофільм заборонили до показу широким масам через українську мову та тематику, щоб

¹ Цит. за: «Свобода», Ч. 095, 25 травня 1967 р. Нью Джерсі, США. С. 2.

українці не тягнулись до власної народності та не активізувались проти радянської влади. Далі, журналіст розглядає факт українського перекладу фільму. Він пригадує показ «Лісової пісні» Олександра Довженка - яку також експортували з Радянського союзу, але у російськомовному форматі (українськомовний варіант фільму існував, але його не було показано ні в СРСР, ні за кордоном) – та ставить за мету провести аналіз, щоб дізнатись, чому саме цей фільм було дозволено радянською владою до показу в США. Артем Орел зазначає, що кінофільм отримав у більшості дуже хвалебні відгуки та рецензії у світовій пресі, наводить приклади з газет і журналів Аргентини, Франції, Польщі. Автор також відмічає, що існували й двоякі коментарі щодо кінофільму, у яких його зрівнювали з епохою бароко за швидку зміну подій та особливий стиль, називали одночасно ліричним і нудним фільмом.

У другій статті колонки, яка вийшла у номері за 26 травня 1967 року, Артем Орел продовжує аналіз кінофільму. Він зазначає, що у «Тіні забутих предків» існує два види кіноглядачів: першій – рецензенти, другий – масова публіка, яка не залишає відгуків та носить висновки від побаченого у собі, на яку в основному орієнтується пропагандистська машина радянської влади. Автор колонки стверджує:

«Тіні забутих предків» чи тінь сучасного держиморди (2). (...) Оскільки, як ми вже заважили, комунізм не уявляє мистецтва без пропаганди, то й у цьому фільмі тонко враховано обидві категорії глядачів...»¹.

Щодо рецензентів, Артем Орел на початку наводить деякі цитати з відгуків французів: Клода Моріака («Фігаро Літрер»), Жоржа Садуль («Летр Франсез»), рецензії з «Юманіте». Автор підкреслює, що іноземці, які не читали повість М. Коцюбинського та не можуть на неї спиратись при перегляді кінофільму, не мали змоги дати адекватну оцінку. Тому, вони виділяють кольори, звукові ефекти, красу Карпатських гір та лісів, фарби плівки, операторську техніку та інші візуально-звукові ефекти, а не сам фільм. Також

¹ Цит. за: «Свобода», Ч. 096, 26 травня 1967 р. Нью Джерсі, США. С. 2.

автор зазначає, що на його думку, команда Параджанова «не заглиблювалась в ідейну сутність повісті».

Далі, автор наводить власну корекцію рецензії українського критика А. Дзюби (яка була опублікована у травні 1965 року у журналі «Искусство и кино»), яка, на його думку, має глибинний характер. Автор колонки вважає рецензію Дзюби дуже близькою до пошуку відповіді на своє питання – мети Радянського союзу, яку він бажав здійснити крізь «Тіні забутих предків». Автор підкреслює, що рецензент називає кінофільм подвигом Київської кіностудії, яка випустила цей фільм під страхом цензури. Також А. Дзюба пише, що фільм дає поштовх до нової ідеї для українських митців та режисерів, але з цим не погоджується Орел, адже він вважає неможливим, що небажання знімати українську тематику є головною причиною відсутності українського нового мистецтва, а не цензура та русифікація.

Журналіст зазначає, що українські митці вимушені працювати у азійських республіках, адже Москва не дозволяє їм працювати у власній країні. Натомість, Київська кіностудія має лише геолокацію в Україні, насправді-ж, українське кіно знімають під чіткою цензурою вірмени, росіяни, грузини і так далі. Хитрий план радянської влади призводить до парадоксу: байдужі до національної сутності режисери і сценаристи знімають українське кіно, яке не є українським. Через таку ситуацію, кінофільм «Тіні забутих предків» ні Дзюба, ні Орел, не можуть назвати національним самобутнім.

Другу статтю колонки автор закінчує роздумами щодо ідеї повісті «Тіні забутих предків». Артем Орел погоджується, що мистецька техніка зйомки фільму є дуже високою, натомість, ідея повісті Коцюбинського є недосяжним рівнем для кінофільму Параджанова. У висновку він пише, що це могло статись через не занурення режисера до глибинного розуміння українських аспектів, або через радянську цензуру.

Третя стаття циклу вийшла у номері за 27 травня 1967 року. У ній Артем Софронівич описує сюжет «Тіні забутих предків», наводить відомості з перебування Михайла Коцюбинського у Карпатах та проводить аналіз

містичного та реалістичного у творі. Також автор зазначає, що у фільмі ворожнеча родин Марічки та Івана основана на соціальній свідомості, коли у повісті це було через ірраціоналізм.

Четверта частина з'явилась у номері від 31 травня 1967 року. Вона починається із продовження опису сюжету кінофільму та бійки за класовою ненавистю між незаможниками Палійчуками та багатіями Гутенюками, яка призвела до похорону Палійчука. Автор відмічає, що таке спростування ідеї ворожнечі родів не має нічого спільного з оригінальними текстом та задумом повісті. Натомість, у цій сцені (якої навіть не має в оригінальному тексті повісті), яка починається з перепалки двох чоловіків у церкві, Артем Орел знаходить соціалістичну пропаганду – заможний Гутенюк неохайно кидає великий гаманець з грошами до церковних пожертвувань на монети, які принесли жебраки, після цього стається діалог з головою незаможного роду Палійчуків, який його висміяв, далі – бійка, і заможний «зłodій» вбиває незаможну людину. Журналіст зазначає, що ця сцена знищує з самого початку ідею фільму та повісті, а також вважає, що це є провиною класово свідомого цензора, який у тій сцені вирішив активувати Ленінську пропаганду. Окрім цього, ця сцена, на думку автора, принижує церкву, показуючи її розсадником класової ворожнечі. Артем Орел ще раз підкреслює, що в оригінальному тексті ворожнеча родів була давньою та через містику, а не через класове несприйняття, а також, що сцен у церкві в повісті «Тіні забутих предків» не має.

Автор колонки вважає кінофільм Параджанова партійним замовленням, який мав під маскою української повісті нав'язувати комуністичні ідеї у вільному світі. Він саркастично пише:

««Тіні забутих предків» чи тінь сучасного держиморди (4). (...) Які можуть бути ще актуальніші проблеми людського буття, окрім указаної від

Маркса-Леніна класової боротьби та ворожої трудящим церкви? Хіба може бути мистецький твір без класової боротьби? Без зганьблення Церкви?...»¹.

Далі, автор ображається на творців кінофільму за показ юродивих коло церкви – він зазначає, що загалом відомо, що серед українців таких не має. Також Артем Орел дивується, чому ніхто ні з діаспори, ні з іноземних цензорів не побачив, що церква зображена у фільмі як спільниця багатія-вбивці Гутенюка.

У кінці четвертої частини теми, журналіст приходиться до висновку, що у кінофільмі «Тіні забутих предків» не має тіней предків які містично блукали Карпатами у повісті Коцюбинського, а залишились лише тіні незаможних, церкви та буржуїв, які були ліквідовані комунізмом. Автор вважає, що якщо в СРСР ідеї Леніна вже реалізовані, відтепер партія вирішила насаджувати свої ідеї закордон, а тому цей фільм, що містить пропагандистські сцени, було дозволено для показу в іноземних країнах. Щодо режисури, Артем Софронів пише, що фільм було доручено зняти вірмену, оскільки він може майстерно та технічно зняти фільм, не занурюючись в українську історію, культуру та традиції, ідею повісті, та не бачачи пропаганди у сценарії. Тому, автор закликає вважати, що цей фільм містить не тіні забутих предків, а тінь сучасного режиму.

Остання стаття циклу колонки вийшла у номері за 1 червня 1967 року. У ній автор підводить підсумки свого дослідження та фільму «Тіні забутих предків» загалом. Артем Орел відмічає, що кінофільм має вишукану мистецьку форму, яка багата кольорами і краєвидами, влучно поєднує їх у кадрах. Але, фальшування повісті Коцюбинського, допис нових сцен та недолужний символізм, протиставлення природи діям людей, а не навпаки – як у повісті – люди та природа єдине ціле, це все призводить до окремого від оригінального тексту кінофільму, поставленого лише за далекими мотивами оригінального творіння письменника.

¹ Цит. за: «Свобода», Ч. 098, 31 травня 1967 р. Нью Джерсі, США. С. 2.

Щодо питання заперечення показу фільму у СРСР, журналіст вважає, це сталося через антиукраїнську політику усередині країни. На питання ж, чому цей фільм було знято українською мовою та дозволено на експорт у США та інші світові країни, Артем Орел пише, що це було пропагандистське радянське замовлення, щоб задобрити діаспору та вона перестала бути політичним ворогом Радянському союзу. У докази цьому, окрім нової сцени у церкві та штучному конфлікту Палійчуків з Гутенюками, він зазначає, що якби у кінофільмі не було пропаганди, партія його би, по перше, не спонсорувала, по друге - не дозволила зняти, по третє – не витратила би кошти на вивезення кінострічки закордон на міжнародні фестивалі.

Єдиним досягненням «Тіні забутих предків» режисера Параджанова, автор колонки вважає фільм українською мовою. Але, оскільки ніде не було вказано, що гуцули – це українці, а у підпису до фільму лише значиться «З життя Карпат», які належать одразу декільком країнам, великого досягнення у прославленні української культури та повісті у іноземному світі, як зауважив журналіст, на його думку не має.

Це дослідження кінофільму «Тіні забутих предків», виконане громадським членом діаспори Артемом Орелом на сторінках емігрантської газети «Свобода», є першим публічним пошуком сліду пропаганди та мотивів СРСР за фільмом Сергія Параджанова.

Наступного разу «Тіні забутих предків» потрапили на сторінки газети діаспори завдяки Володимиру Несторовичу – українському публіцистові, журналісту, письменнику, редактору декількох газет в еміграції. Замітка вийшла у номері за 20 вересня 1967 року під заголовком «Сприяння і ворожість». У ній автор критикує туристичні маршрути до СРСР, статті іноземців про УРСР та режим пригнічення української ідентичності. Також він наводить думки італійського журналіста Енцо Реггі («Уніта»), де кореспондент, після візиту до УРСР, дуже обережно зазначає свої сумніви щодо реалізації українським народом своєї жаги до мистецтва та культури. Він не підтримує ствердження, що мистецтво усіх народів радянських республік є

соціалістичним за змістом, і для прикладу наводить кінофільм «Тіні забутих предків».

Останній раз у 1967 році кінофільм Сергія Параджанова було згадано у номері за 23 вересня. Це був анонс нового кіно-сезону в штатах Нью-Йорк та Нью-Джерсі. «Тіні забутих предків» показували разом з кінофільмом «Карпатський фестиваль» з англійськими субтитрами. Фільм показували по два рази 22 вересня, 23 та 24 вересня відбулось п'ять сеансів. Газета сказала про кінофільми: «два прекрасні українські кольорові фільми»¹.

У 1968 році кінофільм «Тіні забутих предків» було згадано лише в одному номері – за 16 лютого. У замітці розповідалось про Український Студентський Кружок у місті Вінніпег, Канада, який спонсорував показ фільму в Манітобському університеті наприкінці листопада-початку грудня 1967 року. Відмічено, що театр університету, де відбувалось висвітлювання кінофільму, відвідало більше 500 студентів, викладачів ВУЗу, а також публіки загалом. Фільм викликав велике зацікавлення серед представників різних факультетів, особливо у факультету Мистецтв².

За 1969 рік заміток про кінофільм «Тіні забутих предків» в газеті української діаспори «Свобода» не має.

У 1970 році «Тіні забутих предків» з'явилися в газеті три рази. У номері за 18 червня 1970 року вийшла стаття «Совет фільм» К. Крупського. У ній автор розглядає радянський журнал «Совет фільм», який виходить на шести мовах, у політичному аспекті. Автор зазначає, що до нього мистецтвознавці з діаспори не звертали увагу на цю кореспонденцію, але вона має цікаві для аналітики аспекти. К. Крупський акцентує увагу, що журнал дуже пропагандистський, адже він на кожній полосі наводить геройські подвиги минулих та далеко позаминулих поколінь у боротьбі проти нацистів, возвеличуючи лише роль одного з радянських народів у Другій Світовій Війні,

¹ «Свобода», Ч. 174, 23 вересня 1967 р. Нью Джерсі, США.

² «Свобода». Ч.031, 16 лютого 1968р. Нью Джерсі, США. С. 3.

боротьбу проти Наполеона, а також возвеличення постатей Петра І, Кутузова та Суворова.

Також у журналі, як пише автор статті, названо Олександра Довженка з Києва одним з найкращих режисерів СРСР, але одразу ж наводиться його хвалебний лист до Москви щодо фільму Езенштайна «Іван Грозний» (1944). Далі, автор зазначає, що про Олександра Довженка у випусках журналу містяться якісні статті мистецтвознавців, цікаві фотографії з життя режисера та цитування його віршів. На сторінках статей Марата Власова, Ірини Поволотської та Тетяни Дерев'янка були описані любов режисера до українського краєвиду, напис українською мовою біля входу до кіностудії. Але, як зауважує К. Крупський, хоча в статті і згадано слово «український», але для пересічного іноземного читача Олександр Довженко буде лише черговим радянським митцем.

Автор підводить до висновку, що журнал є агітаційним, і його спонсорує радянська влада через її розуміння важливості та можливостей, які можна набути через кінематограф.

Разом із цим, «Тіні забутих предків» наведені автором як приклад дискримінації українців у галузі кінематографічного мистецтва за причин, наведених вище. Це відбувається декількома шляхами, як помічає автор статті:

«**Совет фільм.** (...) В журналі трапляються світлини з українських фільмів «Тіні забутих предків» та інших, але пояснювальні тексти написані так, що читач мусить сприймати все це як советське – російське...»¹.

Окрім цього, К. Крупський приводить цитату з книги Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», за якою Сергію Параджанову забороняють знімати другий фільм, а самій Київській кіностудії наказано вчасно зупинитись. «Тіні забутих предків» названо зламом Київської кіностудії, який повернув їй світове визнання, але не у тому форматі, як того волів би бачити СРСР.

У середу 28 жовтня 1970 року вийшов новий номер газети «Свобода», у якому «Тіні забутих предків» згадано одразу в двох статтях. У статті «За

¹ Цит. за: «Свобода», Ч. 110, 18 червня 1970 р. Нью Джерсі, США. С. 2.

оборону національної спадщини і традицій» М. Петровича, яку автор присвѣтив «Хроніці опору» Валентина Мороза – патріотичного твору, якому діаспоріанська преса приділила багато статей та заміток. У статті переказується книжковий опис Гуцульщини та села Космач, боротьба православної та уніатської течій християнства на цих землях, а також історія старовинної церкви Довбуша. У Довбушівській церкві, яка належить селу Космач, був іконостас. Як описує Валентин Мороз – історик, дисидент, доктор Гуманітарних наук, – іконостас було позичено для зйомок фільму «Тіні забутих предків». Як зазначає автор повісті, та переказує автор статті:

«За оборону національної спадщини і традицій. (...) Іконостасу, до речі, пограбованого режисером Параджановим, дотепер не віддали, а енергійні протести космочан та діячів української культури у Львові та Києві підпали під категорію «буржуазного націоналізму»...»¹.

Далі описується процес намагань повернути іконостас до рідного села та розмови з представниками КГБ; цитується лауреат премії Леніна, письменник Олесь Гончар, який назвав історію з іконостасом обурливою; також виводиться висновок, за яким кожна людина, якому небайдужа українська культура є «націоналістом». Події у селі Космач названо символом національного супротиву та уроком.

У другій статті цього номеру, кінофільм «Тіні забутих предків» згадано у зовсім іншому контексті. Якщо у крайніх статтях автори доводять, що фільм є не українським, а пропагандистським та радянським, у статті під назвою «Мракобісся продовжується» Лариси Онишкевич, автор наводить протилежне – власне обурення тим, що у книгах «Історія Росії» та «Мистецтво Росії» у редакції відомого американського журналу «Горайзонс», «Тіні забутих предків» названо російським кінофільмом. Окрім цього, журнал ототожнює усі народи СРСР з російським, та мистецтво Київської Русі, гетьманів Гетьманщини, фільми Олександра Довженка відносить до історії та мистецтва Росії.

¹ Цит. за: «Свобода», Ч. 196, 28 жовтня 1970 р. Нью Джерсі, США. С. 2.

Останній раз у 1970 році кінофільм «Тіні забутих предків» згадано у номерах за 9 та 10 грудня, де наводиться фрагмент з книги Валентина Мороза «Хроніка спротиву», у якій ще раз описується історія іконостасу села Космач, що на Гуцульщині. Режисера кінофільму названо «чортом у новій подобі - масці Параджанова». Окрім цього, автор зазначає, що кінофільм отримав нагороди та міжнародне визнання тільки завдяки композитору Скорику та оператору Ілленко, заслугу режисера визнано лише у поєднанні талановитих людей в єдину команду.

У 1971 році, у номері за 19 листопада, була написана велика стаття щодо Українського фестивалю мистецтв у Канаді (30 серпня – 3 вересня 1971 року) у місті Тандер-Бей, що у провінції Онтаріо. Цей фестиваль надав змогу митцям-українцям та українській публіці в еміграції обміняти ідеями, показати свої творіння, обудити течії сучасного мистецтва¹. У статті наведені прізвища митців діаспори. У абзаці присвяченому кінофільмам, були названі Роман Кройтер з Монреалю та Святослав Новицький з Нью Йорку. Фільми цих режисерів на українську тематику було показано на фестивалі у Тандер-Бей разом із фільмами УРСР «Довбуш» та «Тіні забутих предків».

Номер «Свободи» від 28 грудня 1971 року містить статтю мистецтвознавця Богдана Певного про мистецтво УРСР та художника Георгія Якутовича. Автор повідомляє, що він має великий досвід в оформленні кінофільмів та мистецьке оформлення «Тіні забутих предків» є його заслугою.

28 квітня 1972 року кінофільм «Тіні забутих предків» було показано у Колумбійському університеті, Нью Йорк². Як повідомляє номер «Свободи» за 25 квітня, це стало можливим завдяки Українському Студентському Клубу при університеті. Фільм було висвітлено у залі університету, який має назву Horace Mann Auditorium.

За 1973 рік згадок про «Тіні забутих предків» не має.

¹ «Свобода». Ч. 215, 19 листопада 1971р. Нью Джерсі, США. С. 5.

² «Свобода». Ч.076, 25 квітня 1972р. Нью Джерсі, США. С. 1.

У 1974 році діаспора дізналась про арешт Сергія Параджанова завдяки французькій газеті «Ле Монд» від 8 січня. У номері газети «Свобода» за 14 лютого було повідомлено про підтримку режисера італійськими та французькими кінорежисерами, а також згадано, що він є автором трьох фільмів на українську тематику, один з яких - «Тіні забутих предків» отримав нагороди на міжнародних кінофестивалях.

Також у номері від 25 травня 1974 року, були описані подробиці арешту Параджанова. У замітці, яка розміщена на першій сторінці номеру, наведено повідомлення за газетою «Нью Йорк Таймс» від 24 травня про арешт україно-вірменського режисера. Крім того, у своїй замітці, режисера «Тіні забутих предків» газетою «Свобода» названо «світової слави українським режисером» та творцем фільмів, які здобули міжнародні перемоги на кінофестивалях та світове визнання. У номері наведено коротку біографію Сергія Параджанова, повідомлено, що він ставив свій підпис у листі проти арештів діячів української культури та мистецтва, розміщено місце суду, причини арешту режисера та покарання, згадано про підтримку спільнотою європейських режисерів, а також нагадується про критику Валентином Морозом щодо неповернутого іконостасу у село Космач, який було позичено для зйомок кінофільму «Тіні забутих предків».

Як повідомляє номер «Свободи» від 17 жовтня 1974 року, кінофільм «Тіні забутих предків» було продемонстровано у Гарвардському університеті. Показ кінофільму відбувався з 31 липня по 6 серпня, у рамках Літньої Школи Українознавства при Гарвардському Центрі Українських Студій. Перед показом відбувся виступ професора Асі Гумецької (Мічиганський університет), яка зачитала свої роботи щодо творчості М. Коцюбинського та критичного порівняння оригінального твору та кінофільму, які викликали велике зацікавлення серед студентів літньої школи.

У номері за 6 грудня 1974 року було розміщено анонс показів кінофільму «Тіні забутих предків» у Йонкерсі, штат Нью Йорк – 7 грудня, та у Бриджпорті, штат Коннектикут – 8 грудня. У Йонкерсі кінофільм було

висвітлено у школі св. Михайла двічі, у Бриджпорті – у залі Українського Народного Дому – один раз. Покази було організовано Заходами Управи Курсів української культури при коледжі Мерсі, Нью Йорк. Гроші від показів мали піти на укладення української бібліотеки при коледжі. Вхід для дорослих коштував 2 долари, для молоді – 1,25.

25 квітня 1975 року у місті Нью Йорк відбувся дивізійно-військовий вечір, організований Станицею Братства колишніх вояків Першої Української Дивізії УНА¹. Нагодою для зустрічі стало перевидання книжки «Бій під Бродами». Зустріч колишніх військових відбувалась у залах Літературно-мистецького клубу діаспори Нью Йорку. На зустрічі лунали записи музики українського композитора Мирослава Скорика, яку він написав для кінофільму «Тіні забутих предків». Про це повідомляє номер «Свободи» за 23 травня 1975 року.

У випуску від 8 жовтня 1975 року розповідається про зустріч Української Вільної Академії Наук (УВАН) у пансіоні «Карпатія», м. Гантер, штат Нью Йорк. На зустрічі науковців «Тіні забутих предків» показували два рази, також цей кінофільм було розглянуто в контексті екранізації творів Михайла Коцюбинського, течій сучасної української культури та проблемах екранізації літературних творів.

У номері від 14 травня 1976 року була розміщена стаття про новели Сергія Параджанова. Інформацію про це діаспора дізналась завдяки Українській Інформаційній Службі (УІС) «Смолоскип». Також у номері уперше розміщено фотографію режисера. У замітці сказано, що більшість людей знає Параджанова завдяки «Тіні забутих предків», а також повідомляється, що «Свободі» не відомо, на якій мові були написані в оригінальному варіанті новели, але збірник прийшов українською мовою. Також наведено біографію Параджанова та відомості про його арешт.

Щодо «Тіні забутих предків», в газеті наводяться цитати рецензентів, за якими фільм було названо найбільш чуттєвим та яскравим з усього

¹ «Свобода». Ч.99, 23 травня 1975р. Нью Джерсі, США. С. 3.

кінематографу СРСР. Також наведено біографію кінофільму, акцентовано, що його одразу було заборонено у межах Радянського Союзу. Але творіння Параджанова, як повідомляє «Свобода», було використано у цілях пропаганди та висвітлено на міжнародних кінофестивалях, де він здобув перемоги. Режисера на фестивалях не було, адже йому не дозволили виїзд закордон.

Другого разу за 1976 рік, кінофільм було згадано у номері за 23 липня. У статті «З діяльності Літературно-Мистецького Клубу» було повідомлено про вечір, присвячений 120 річчю з дня народження та 60-річчю з дня смерті видатного письменника та поета Івана Франко, який було проведено 21 травня у місті Нью-Йорк. На святкуванні лунала музика композитора Миколи Скорика, яку маестро Теодор Терен-Юськів високо оцінив та назвав легкою, маючою національне підґрунтя. У газеті уточнюють, що Мирослав Скорик – автор музики до кінофільму «Тіні забутих предків».

У випуску за 28 жовтня 1976 року, кінофільм було згадано також у контексті, пов'язаному з композитором. У статті Романа Савицького присвяченій інавгураційному концерту Української Фундації повідомлялось, що на події грали музичні твори Мирослава Скорика. Також у статті наведено його кратку біографію та зазначається, що він відомий як автор музики до «Тіні забутих предків». Сам фільм названо міжнародно-відомим.

У номері від 25 березня 1977 року повідомляється про показ кінофільму «Тіні забутих предків» в Українському Інституті Америки у місті Нью-Йорк. Кінофільм мали висвітлювати за проханнями студентів нью-йоркських вищих навчальних закладів. Показ мав статися 27 березня.

У випуску від 24 грудня 1977 року Василь Маркусь – громадський діяч, письменник та журналіст – повідомляє, що «Тіні забутих предків» було показано на Венеційському фестивалі присвяченому мистецтву країн комуністичного режиму. Також щодо кінофільму відбулись дебати між американським кінознавцем Гербертом Маршалом та канадським письменником та істориком українського походження Марком Царинником.

У номері за 6 січня 1978 року вийшла невелика за обсягом стаття щодо звільнення Сергія Параджанова з радянської тюрми. Вона містить його фотографію. Ця замітка виправдовує режисера, нарешті називає його українським кіно-творцем та борцем за українське національне мистецтво та культуру.

Як пише «Свобода», вістку про звільнення режисера вони дізнались від Української Інформаційної Служби (УІС) «Смолоскип». У замітці наведено кратку біографію Сергія Параджанова. Також зазначається, що він є режисером п'яти українськомовних фільмів, а його найбільш відомий – «Тіні забутих предків» – отримав світове визнання та найприхильніші відгуки рецензентів. У позитивному ключі нагадується, що режисер був активним учасником захисту українських письменників, яких арештували та репресували. У 1986 році він поставив свій підпис у листі заради захисту В'ячеслава Чорновола до Леоніда Брежнєва.

У статті також написано, що режисер не має ніякого відношення до іконостасу, який було вкрадено з села Космач, що на Гуцульщині. Як заявляє «Свобода», критика Валентина Мороза – автора «Хроніки опору», у якій описана ця подія, є догадкою самого Мороза, або ж хитрощами КГБ, яке вирішило наставити режисера проти письменника. Також повідомляється, що офіційною причиною арешту режисера у 1974 році були не «моральні чинники», а «продаж ікон». А «Хроніку опору» Валентина Мороза було використано КГБ проти Параджанова. У статті описується підтримка режисера європейськими та американськими режисерами та діячами мистецтва, а також організацією УІС «Смолоскип».

Далі, у номері «Свободи» від 18 лютого 1978 року, було розміщено статтю Софії Наумович (Ольга-Любомира Вітошинська) – відомої журналістки та письменниці, громадської діячки європейської української діаспори та засновниці Союзу Українок Франції. У статті «Спогади Плюща» наведено цитування зі спогадів дисидента Леоніда Івановича Плюща. Серед них містяться його спогади щодо першого показу «Тіні забутих предків» у Києві, на

початку серпня 1964 року. У цитаті позначається, що Іван Дзюба привітав Сергія Параджанова з прем'єрою кінофільму від обличчя мешканців Києва, а також, коли він почав промову про ув'язнених українських діячів культури і мистецтва та йому захотіли перешкодити, Сергій Параджанов наказав не переривати промову Дзюби.

У номері від 1 грудня 1978 року містився анонс показу «Тіні забутих предків» у місті Нью-Йорк, у межах Фестивалю Українського Фільму 6-7 грудня. Це відбувалось з нагоди Тижня Слов'янських Культур Нью Йорку. Показ відбувався у залі Українського Інституту Америки.

За 1979 рік – останній рік поетичної хвилі українського кінематографу – відомості та згадки про кінофільм «Тіні забутих предків» відсутні.

Таким чином, упродовж всього періоду поетичної хвилі українського кінематографу 1964-1979 років, діаспора США пильно слідкувала за долею кінофільму «Тіні забутих предків».

Її реакція була неоднозначною, та сприйняття фільму залежало від віку, життєвих обставин, досвіду тощо. Старше покоління, народжене в Україні та емігрувавше до США під час Другої Світової війни, було зацікавлене кінофільмом за деяких аспектів. З плюсів вони підкреслювали, що фільм було знято українською мовою та за мотивами повісті Коцюбинського, бажали бачити Карпати та українські краєвиди загалом. Також сподобалось музичне обрамлення Скорика, адже музику з кінофільму програвали на зустрічах ОУН тощо. Мінусами вважали, по-перше, інтернаціональний склад знімальної команди, по друге – самого режисера Сергія Параджанова, в якому бачили просоціалістичного, некомпетентного у питанні української культури вірменського режисера. Окрім цього, старше покоління знайшло в фільмі пропаганду комунізму, засудило нові сцени, символізм та ідеї, розкритикувало методи зйомки та техніки обробки звуку, тощо. Воно не підтримувало ідею, що фільм цілком український.

Молоде покоління – навпроти, сприйняло кінофільм як український символ, допомагало всіляко його розповсюдженню та знайомило іноземців

через нього з українською культурою. Студенти просили висвітлювати у своїх університетах та коледжах, і на такі покази збирались не тільки діти діаспори, але й іноземні студенти та професори. Таким чином, кінофільм було показано безліч разів у різних вищих навчальних закладах США та Канади, українських фестивалях, школах, курсах та зустрічах. Завдяки його показу збирались гроші на українські бібліотеки на території Північної Америки та студентські нужди.

Більшості з діаспори – звичним людям – кінофільм сподобався, про що свідчать чисельні покази в різноманітних штатах Америки упродовж усього періоду поетичної хвилі, хвалебні коментарі в замітках та рекламі, переклад на англійську мову, регулярний інтерес на сторінках газети діаспори та обурення щодо називання його «радянським» чи «російським».

У 1970-х, після арешту Сергія Параджанова, з'явилось більше інформації по режисера та почали з'являтися нові думки та «правди», через що кінофільм було «виправдано» та визнано українським, як і його режисера. «Тіні забутих предків» є найбільш обговорюваним та суперечливим кінофільмом на сторінках газети діаспори у другій половині ХХ століття.

Після хронологічного завершення поетичної хвилі українського кінематографу, за Л. Брюховецькою – після 1979 року, «Тіні забутих предків» залишались не менш популярними. Кінофільм висвітлювався упродовж 1980-2020 на українських та міжнародних конференціях, зустрічах, концертах, кінопоказах, дитячих заходах, тощо. Завдяки таким заходам, про стрічку дізнавались іноземні глядачі

Про «Тіні забутих предків» писали американські кінокритики та журналісти. Наприклад, Джонатан Розенбаум. Його характеристика щодо «Тіней...» виглядає таким чином: **«Тіні наших забутих предків. Опубліковано 21 вересня 2007 року.** За романом українського письменника М. Коцюбинського надзвичайне злиття Сергія Параджанова міфу, історії, поезії, етнографії, танцю та ритуалу (1964) залишається одним із найвищих творів радянського звукового кіно, і навіть наступні риси Параджанова зазнали невдачі, затьмарити його п'янкий блиск. Дія фільму розгортається в суворих і

прекрасних Карпатах, і розповідає про приречене кохання між ворогуючими сім'ями, Іваном і Марічкою, та про життя та шлюб Івана після смерті Марічки. Сюжет вражає, але служить Параджанову переважно як арматура для підтримки хвилюючого пориву його ліричних рухів камери (виконаний майстер-кінематограф Юрій Ілленко), його новаторського використання природи та інтер'єрів, його вправного жонгливання фольклором та фантазією щодо язичницькі та християнські ритуали, а також його дивовижне поводження з кольором та музикою. Фільм, гідний Довженка, на чие поетичне бачення українського життя часто натякають. Дж. Розенбаум» [переклад з англійської – Е. Буралова]. Також автор радить своїм читачам подивитись кінофільм українською мовою з англійськими субтитрами у кіноцентрі Джина Сіскела протягом трьох вересневих вечорів¹

Завдяки пошукам в електронних архівах бібліотеки Колумбійського університету, ми віднайшли рецензії на фільм «Тіні забутих предків» за 2010 рік студентського проекту «Забута класика минулого» [Forgotten Classics of yesteryear]. Автор рецензії починає її з питання, чи має режисер відтворювати у своїх кінофільмах правду. «...Тому виникає просте запитання: чи можуть режисери брехати, щоб сказати правду? Це питання можна зробити ще далі, запитавши, чи можна використовувати вигадку для зйомки реальності. Цей конфлікт між реальністю та фантазією лежить в основі одного з справжніх триумфів радянського кіно — «Тіні забутих предків». Перший фільм горезвісного Сергія Параджанова, який всю свою кар'єру переслідувався радянською владою за зміст своєї творчості, це любовна реконструкція та зображення української гуцульської культури. Тепер дозвольте мені спочатку встановити одне: «Тіні забутих предків» — це не документальний фільм і не має на меті бути етнографічною реконструкцією. Однак, як впливає з назви, «Тіні забутих предків» — це свого роду театр тіней культури, яку довго нехтували. Його історія – це виросток гуцульської традиції та культури.

¹ Shadows of our Forgotten Ancestors by J. Rosenbaum. 2007. URL: <https://jonathanrosenbaum.net/2007/09/shadows-of-our-forgotten-ancestors/> (дата звернення: 21.09.2021).

Використовуючи фантастику та фентезі, Параджанов створює одне з найбільш достовірних реалізацій унікальної культури в історії кіно...»¹ [переклад з англійської – Е. Буралова]. Таким чином, автор оповідає про зв'язок гуцульського фольклору, повісті Михайла Коцюбинського та талановитий кінофільм Сергія Параджанова.

У 2015 році з'явилась замітка в англomовній газеті «Ukrainian Weekly» від 23 жовтня, написана Яро Бігун. В ній розповідається про заходи української класичної музики та концерт, на якому після виконання головної теми з кінофільму «Тіні забутих предків», написану Мирославом Скориком, зала стоячи аплодувала.

У 2018 році кінофільм показували в Українському музею, як повідомляє «Ukrainian Weekly», квиток для дорослих коштував 8 доларів, для студентів – 6, для членів клубу безкоштовно.

Після 57 фільмового фестивалю у Нью-Йорку, який було проведено у 2020 році, інтерес до стрічок Параджанова підійнявся з новою силою. Оскільки, на кінофестивалі було показано «Три коротких фільми», які поразили публіку естетикою, фолком та романтично-епатажним баченням світу режисером та оператором, творчість Сергія Параджанова почала звертати увагу американців. Так, на сайті Kino Lorber – experience cinema, «Тіні забутих предків» було завантажено більше 20 000 разів, а в анотації до кінофільму наведено цитату публіциста Едварда Гутмана: «(PARADJANOV'S) GREATEST WORK...full of visual surprises and fearless leaps in style." - Edward Guthman, SAN FRANCISCO CHRONICLE».

Окрім цього, на сайті Movie Reviews Simbasible, на якому розміщуються рецензії на найбільш значимі кінострічки світу, після кінофестивалю було розміщено рецензію про «Тіні забутих предків». Рейтинг фільму оцінено у 3,5/5. Відзначено операторську манеру та аудио-відео-візуальний ряд.

¹ Forgotten Classics of Yesteryear. Shadows of Forgotten Ancestors. 26.04.2010. URL: <https://forgottenclassicsofyesteryear.blogspot.com/2010/04/shadows-of-forgotten-ancestors.html?m=0> (дата звернення: 26.05.2021).

Зазначено, що кінофільм підійде не усім, адже щоб зрозуміти тему стрічки за невеликими діалогами, потрібно прочитати книгу.

У 2021 році, кінофільм Параджанова зустрічається у газеті «Ukrainian Weekly» в контексті дитячого літнього українського табору та розповіді про мольфарів.

На сайті Chisholm Larsson Gallery – у розділі vintage posters – до 2020 року, афіша «Тіні забутих предків» 1964 року з англійськими написами, продавалась за 35 доларів. Після кінофестивалю 2020 року, разом із зростом популярності стрічок режисера Сергія Параджанова, ціна підійнялась до 200 доларів. Після початку війни Росією проти України, постер було продано за 450 доларів. Покупець перепродав афішу з власної колекції, та наразі її нова цінність невідома.

Фільмами поетичної хвилі, які не бачила діаспора, але приділяла їм увагу в своїй газеті, були «Білий птах з чорною ознакою» (1971) режисера Юрія Ілленка, та «Захар Беркут» (1971) Леоніда Осики.

Кінофільм «Білий птах з чорною ознакою» уперше було згадано в номері газети діаспори «Свобода» за 12 серпня 1971 року. Статтю «У Москві відзначено фільм проти українських «буржуазних націоналістів»» присвячено Міжнародному московському кінофестивалю 1971 року, на якому були присутніми іноземні журналісти та кінокритики¹. Як повідомляє «Свобода», вона дізналась завдяки західним журналістам, що кінофільм «Білий птах з чорною ознакою», який було знято Київською кіностудією, розділив першу премію з ще трьома радянськими кінофільмами. Головний актор – Іван Миколайчук, режисер – Юрій Ілленко, оператор «Тіні забутих предків» (1964). Газета діаспори розповідає, що про фільм українці в еміграції дізнались ще до кінофестивалю, завдяки Київському радіо для мігрантів. У статті також наведено, що кінофільм розповідає про возз'єднання земель України в межах СРСР. Газета наводить короткий опис кінофільму, застосовуючи саркастичні уточнення та коментарі щодо сюжету та ідеї загалом, робить акценти на показі

¹ «Свобода». Ч.147, 12 серпня 1971р. Нью Джерсі, США. С. 1.

Буковини часів «боярщини» та конфлікті двох братів, один з яких під час окупації Буковини нацистськими військами став радянським партизаном та почав переслідувати свого брата, який:

«У Москві відзначено фільм проти українських «буржуазних націоналістів. (...) «пішов шляхом зради»... внутрішньо спустошений і вже безвладний, як той вовк в облозі, в густих лісах та високих горах причаївся у схронах разом із своїми націоналістичними недобитками — бандерівцями, й кружляє гірськими стежками...»¹.

Також у цій статті «Свобода» пише про коментар щодо кінофільму лондонського журналіста газети «Дейлі телеграф» за 3 серпня 1971 року, який був присутнім на міжнародному кінофестивалі в Москві. В ньому було зазначено, що кінофільм «Білий птах з чорним крилом» був дуже розрекламованим напередодні показу. На думку британського кореспондента, фільм не має цілісного сюжету і тримається на візуальній основі, яка сповнена імпозантними але не маючими сенсу картинами, як сплав колод і танці. У висновку англієць приходить до роздуму, що кінофільм вийшов «сірим та вульгарним», як і усі інші представлені на фестивалі в Москві 1971 року. На його думку, журі не мало нікому присуджувати першу премію, яку отримали чотири фільми того року – серед них і «Білий птах...» Юрія Ілленка².

В останніх абзацах статті, «Свобода» задається питанням щодо отримання таким фільмом золотої медалі. Як вона вважає, це сталося за ідею кінофільму проти українських буржуїв-націоналістів та обміном чемними люб'язностями між двома членами журі – представником СРСР, режисером Григорієм Козінцевим та представником Великобританії, письменником Джеймсом Олдріджем. На останок, газета саркастично виражає свою зацікавленість кінофільмом та сподівається побачити цей фільм, який отримав золоту медаль, у країнах Заходу.

¹ Цит. за: «Свобода», Ч. 147, 12 серпня 1971 р. Нью Джерсі, США. С. 1, 4.

² «Свобода». Ч.147, 12 серпня 1971р. Нью Джерсі, США. С. 1.

Другого і останнього разу в період хвилі українського поетичного кіно, назва кінофільму «Білий птах з чорною ознакою» з'явився у номері від 25 серпня 1971 року. У статті «Головна роля у фільмі» розповідається про нагороду кінофільму на кінофестивалі в Москві та його тему, яка, на думку газети, є антиукраїнським змалюванням Буковини часів Другої Світової війни. Також акцентовано увагу, що головну роль виконує дружина режисера Ілленка Лариса Кадочникова, яка окрім цього є росіянкою, але в кінофільмі Параджанова «Тіні забутих предків» грала українську Марічку.

Більше даних про фільм «Білий птах з чорною ознакою» газета діаспори «Свобода» в період 1964-1979 років не має.

У 1971 році вийшов кінофільм «Захар Беркут» під режисурою Леоніда Осики¹. Про цей кінофільм діаспора дізналась ще за рік до прем'єри, про що свідчить замітка в номері «Свобода» від 18 серпня 1970 року. У ній розповідається, що кіностудія ім. О. Довженка почала зйомки кінофільму за мотивами повісті Івана Франка «Захар Беркут» у селищі Тухля. У замітці наведено короткий опис повісті та прізвища команди режисера.

У 1971 році «Захар Беркут» Осики газетою було згадано тричі. У випуску за 28 вересня 1971 року вийшло повідомлення, в якому розповідалось, що кінофільм вийшов на екрани. У замітці наведено короткий опис сюжету і акцентовано увагу, що всі мешканці села загинули у боротьбі від рук монголів, але не у неволі. Також «Свобода» пише, що автори фільму проводили зустріч з журналістами, про що вона дізналась з радянської газети «Культура і життя» від 16 вересня. Акцентовано, що радянська газета не дала оцінку фільму, а переклала це на плечі глядачів.

У номері від 4 грудня 1971 року розміщено замітку про фільм «Захар Беркут». В ній написані прізвища режисера, сценаристу, акторів, короткий опис сюжету. Окрім цього, видання діаспори пише, що про вихід на екрани кінофільму розповідає радянська газета «Московские известия», але не надає оцінку фільму.

¹ Брюховецька Л. Поетичне кіно: заборонена школа. Київ: АртЕк, 2001 – с.459-461.

У випуску за 28 грудня 1971 року, відомий мистецтвознавець, художник та журналіст Богдан Певний присвятив статтю образотворчому мистецтву УРСР. Він розповідає про сучасних митців, зокрема – Георгія Якутовича. З тексту статті, він відомий за мистецьке оформлення кінофільмів і був художником кінофільму «Захар Беркут».

Останній раз в період хвилі українського поетичного кіно кінофільм згадано в номері від 11 вересня 1976 року. Зокрема, в замітці розповідається про новий зріст зацікавлення поляками творчістю та науковими працями Івана Франка після виходу у кінотеатрах країни фільму «Захар Беркут», трансляцію якого було зумовлено популярністю письменника серед громадян Польщі. Зазначено, що у країні продаються майже 100 тисяч книг автора.

Отже, завдяки іноземній та радянській пресі діаспора мала змогу дізнатись про ще два кінофільми часів поетичної хвилі українського кінематографу. Хоча вона і не побачила їх у цей період, але склала власне уявлення та судження про них завдяки опису змісту та ідеї сюжету, режисерській команді та рецензіям журналістів.

«Білий птах з чорною ознакою» та «Захар Беркут» були кінофільмами, представленими на головних кінофестивалях СРСР¹, тому це зумовило їх попадання до іноземної преси та газети діаспори.

«Білий птах з чорною ознакою» було розкритиковано заочно за його сюжет та ідею, коли «Захар Беркут» було сприйнято нейтрально та у позитивному руслі, адже його знімали за класикою, яку саме у цьому випадку складно зняти неправильно або пропагандистські.

Таким чином, кінофільми поетичної хвилі українського кіно мандрували сторінками газет діаспори – «Свобода» та «Ukrainian Weekly», блогами та рецензіями американських журналістів та кінокритиків, а також колекціонерськими галереями.

¹ Брюховецька Л. Поетичне кіно: заборонена школа. Київ: АртЕк, 2001 – с.459-461.

ВИСНОВКИ

Поетична хвиля українського кінематографу була відома діаспорі українців у США, починаючи з 1960-х років. Хоча сам термін «поетичне кіно» не дійшов до Північної Америки – фільми та події цього періоду активно висвітлювались на сторінках діаспоріанської газети.

«Свобода» та «Ukrainian Weekly» цікавляться кінофільмами режисерів Параджанова, Ілленка, Осики. Представники діаспори критикують, діляться відомостями та фактами щодо фільмів та їх авторів, методів і технік зйомки. Також розглядаються політичні аспекти кінофільмів, їх участь у міжнародних кінофестивалях та значення для української культури. Окрім цього, у дослідженні проаналізовано рецензії та відзиви на кінофільми іноземних журналістів і кінокритиків.

Перший кінофільм поетичної хвилі – «Тіні забутих предків» – з'являвся на сторінках газети «Свобода» регулярно упродовж 1964-1978 років. Завдяки статтям, заміткам, новинам та повідомленням присвячених кінофільму, можна проаналізувати ставлення громади діаспори до техніки зйомки та радянської апаратури, сюжету та ідеї фільму, відношенні до режисера та його команди, а також дізнатись реакції від показів кінофільму, в яких штатах та залах його висвітлювали та скільки коштував квиток. Окрім цього, газета надає можливість висловитись провідним громадським діячам української діаспорної громади щодо їх власних спостережень та думок про фільм. Старше покоління сприйняло «Тіні забутих предків» як комуністичний продукт, а інтелігенція віднеслась застережливо. Вони очікували побачити у кінофільмі акторів та режисерську команду з українськими прізвищами, незмінний сюжет твору. Натомість, режисер – вірменин, а актори, у більшості, з російськими прізвищами, до сюжету було введено нові сцени. Ці чинники викликали обурення старшого покоління діаспори. Тому, на перший погляд проукраїнський фільм у газеті діаспори піддався значній політичній критиці.

Молодь і масова публіка, навпаки, прийняли фільм. Про це свідчать численні його покази в університетах та коледжах США та Канади, на фестивалях та світських зустрічах. Молодь і масова публіка, як правило, не мали попередньо сформованих очікувань (ще до показу кінофільму) та не шукали «радянський слід», сприйнявши кіно, передусім, як культурний продукт на українську тематику.

У період 1980-2010-х років кінофільм «Тіні забутих предків» згадується у контексті особистості Параджанова, дискусій щодо його чистої українності та реклами показу кінофільму на фестивалях, зустрічах громад та культурних клубів студентів. Окрім цього, «Ukrainian Weekly» пише про фільм в контексті його окремих тем – музики, зображення Карпат та мольфарів, одягу акторів.

Окрім кінофільму, велику увагу зосереджено на режисері «Тіней забутих предків» Сергії Параджанові. На початку українці діаспори його не прийняли, адже він – вірменин. Вони засуджували, що він знімає фільми в Україні та бачили в ньому некомпетентного ставленика Москви. Однак, в газетах також було опубліковано нейтральні статті щодо режисера та вірш присвячений йому. Ситуація загострилась, коли було опубліковано фрагменти з «Хроніки спротиву» Валентина Мороза, в якій розповідалось про крадіжку режисером іконостасу з Довбушівської церкви. Однак після арешту Параджанова, який з подробицями висвітлювався в газеті, до Америки почали надходити нові факти з біографії та статусу режисера серед української інтелігенції. Також з'явилися новини що він не має відношення до крадіжки. Коли Параджанова було названо в'язнем СРСР, відношення до нього змінилось. Режисера було визнано українським. Прізвище Сергія Параджанова з'являлось на сторінках газети з 1964 по 1979 рік.

Протягом 1980-2010-х років Сергій Параджанов залишається постаттю, про котру пам'ятають, дискутують, піддають критиці та схвалюють. Після виходу документальних кінострічок про режисера, навколо його образу з'явився дух епатажу, і погляди щодо його кінофільмів було розглянуто по-новому.

Окрім цього, через показ кінофільмів Параджанова на 57 Нью-Йоркському кінофестивалі у 2020 році та через початок війни в Україні (24 лютого 2022 року), підійнялась коштовність афіш кінофільмів поетичного кіно в приватних галереях США.

Фільми, які не бачила діаспора, але дізнавалась про них, цікавилась та писала – «Білий птах з чорною ознакою» та «Захар Беркут». Перший кінофільм було заочно засуджено за сюжет та піддано саркастичній критиці, а другий – нейтрально сприйнято за те, що його зняли за сюжетом класики. Ці фільми з'явилися на сторінках газети у 1970 та 1971 роках.

Після 1990-х років кінофільми показували українській діаспорі, але, якщо «Захар Беркут», «Вавилон ХХ» збирали глядацьку публіку, то «Білий птах з чорною ознакою» не викликав серед публіки ажіотажу.

Слід відзначити, що поетична хвиля українського кінематографу відіграла та продовжує відігравати свою помітну роль в культурному житті діаспорі українців на теренах США та Канади протягом 1960-2010-х років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела¹:

1. Кінофільм «Тіні забутих предків». *Свобода*. 1964. Ч. 183. 30 вересня. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1964/Svoboda-1964-183.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.02.2021)

2. «Тіні забутих предків» - кінофільм. *Свобода*. 1965. Ч. 35. 24 лютого. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1965/Svoboda-1965-035.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.02.2021)

3. В Аргентині відзначено фільм «Тіні забутих предків». *Свобода*. 1965. Ч. 84. 6 травня. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1965/Svoboda-1965-084.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.02.2021)

4. Серце проймає скруха. *Свобода*. 1966. Ч. 4. 8 січня. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1966/Svoboda-1966-004.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22>

¹ Представлено у хронологічній послідовності.

[%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22](#) (Дата звернення: 20.02.2021)

5. В. Ч-о. Про «Тіні забутих предків». *Свобода*. 1966. Ч. 25. 8 лютого. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1966/Svoboda-1966-025.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.02.2021)

6. Українці в Югославії співпрацюють з українцями в Польщі і Чехословаччині. *Свобода*. 1966. Ч. 158. 26 серпня. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1966/Svoboda-1966-158.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.02.2021)

7. Закінчився вишкільний табір «Стежки Культури». *Свобода*. 1966. Ч. 160. 30 серпня. С. 1, 4 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1966/Svoboda-1966-160.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.02.2021)

8. Фільм «Тіні забутих предків» буде показаний під час Ньюйоркського фестивалю. *Свобода*. 1966. Ч. 162. 1 вересня. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1966/Svoboda-1966-162.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.02.2021)

9. Французька стаття про Петлюру. *Свобода*. 1966. Ч. 166. 8 вересня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1966/Svoboda-1966-166.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.02.2021)

10. В Нью Йорку показано фільм «Тіні забутих предків». *Свобода*. 1966. Ч. 175. 21 вересня. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1966/Svoboda-1966-175.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.02.2021)

11. Прямо з Ньюйоркського фільм-фестивалю... *Свобода*. 1966. Ч. 207. 5 листопада. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1966/Svoboda-1966-207.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 21.02.2021)

12. Прямо з Ньюйоркського фільм-фестивалю... *Свобода*. 1966. Ч. 208. 9 листопада. С. 8 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1966/Svoboda-1966-208.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 21.02.2021)

13. Прямо з Ньюйоркського фільм-фестивалю... *Свобода*. 1966. Ч. 210. 11 листопада. С. 6 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1966/Svoboda-1966-210.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 21.02.2021)

14. Прямо з Ньюйоркського фільм-фестивалю... *Свобода*. 1966. Ч. 211. 12 листопада. С. 4 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1966/Svoboda-1966-211.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 22.02.2021)

15. Вже другий тиждень... *Свобода*. 1966. Ч. 219. 26 листопада. С. 4 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1966/Svoboda-1966-219.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 01.03.2021)

16. Данилюк М. Чергова проба сумнівів. *Свобода*. 1966. Ч. 224. 3 грудня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1966/Svoboda-1966-224.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 01.03.2021)

17. Немає українського кінофільму. *Свобода*. 1967. Ч. 013. 24 січня. С. 5 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1967/Svoboda-1967-013.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5>

[%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22](#) (Дата звернення: 01.03.2021) 18. Критика фільму «Тіні забутих предків». *Свобода*. 1967. Ч. 017. 28 січня. С. 4 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1967/Svoboda-1967-017.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 01.03.2021)

19. Гуцули – це «маленький закарпатський народ». *Свобода*. 1967. Ч. 070. 19 квітня. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1967/Svoboda-1967-070.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 05.03.2021)

20. Увага! Любителі добрих фільмів... *Свобода*. 1967. Ч. 073. 22 квітня. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1967/Svoboda-1967-073.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 05.03.2021)

21. Увага! Пассейк, Кліфтон й околиці!... *Свобода*. 1967. Ч. 078. 29 квітня. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1967/Svoboda-1967-078.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 05.03.2021)

22. Увага! Філядельфія, Трентон... *Свобода*. 1967. Ч. 083. 9 травня. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1967/Svoboda-1967-083.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 05.03.2021)

23. В Ньюарку – Ірвінгтоні, Н. Дж... *Свобода*. 1967. Ч. 088. 16 травня. С. 7 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1967/Svoboda-1967-088.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 05.03.2021)

24. В Ньюарку – Ірвінгтоні, Н. Дж... *Свобода*. 1967. Ч. 089. 17 травня. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1967/Svoboda-1967-089.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 10.03.2021)

25. Орел А. «Тіні забутих предків» чи тінь сучасного держиморди (1). *Свобода*. 1967. Ч. 095. 25 травня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1967/Svoboda-1967-095.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 10.03.2021)

26. Орел А. «Тіні забутих предків» чи тінь сучасного держиморди (2). *Свобода*. 1967. Ч. 096. 26 травня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1967/Svoboda-1967-096.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22>

[%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22](#) (Дата звернення: 10.03.2021)

27. Орел А. «Тіні забутих предків» чи тінь сучасного держиморди (3). *Свобода*. 1967. Ч. 097. 27 травня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1967/Svoboda-1967-097.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 10.03.2021)

28. Орел А. «Тіні забутих предків» чи тінь сучасного держиморди (4). *Свобода*. 1967. Ч. 098. 31 травня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1967/Svoboda-1967-098.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 15.03.2021)

29. Орел А. «Тіні забутих предків» чи тінь сучасного держиморди (5). *Свобода*. 1967. Ч. 099. 1 червня. С. 2, 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1967/Svoboda-1967-099.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 15.03.2021)

30. Несторович В. Сприяння і ворожість. *Свобода*. 1967. Ч. 171. 20 вересня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1967/Svoboda-1967-171.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 15.03.2021)

31. Новий фільмовий сезон 1967-68. *Свобода*. 1967. Ч. 174. 23 вересня. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1967/Svoboda-1967-174.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.03.2021)

32. Вінніпег, Канада. Український студентський літературний кружок. *Свобода*. 1968. Ч. 031.16 лютого. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1968/Svoboda-1968-031.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.03.2021)

33. Із сучасної поезії в Україні. Вірші Миколи Холодного. *Свобода*. 1968. Ч. 219. 26 листопада. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1968/Svoboda-1968-219.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%22>(Дата звернення: 20.03.2021)

34. Крупський К. «Совет фільм». *Свобода*. 1970. Ч. 110. 18 червня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1970/Svoboda-1970-110.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.03.2021)

35. Кінофільм за повістю Івана Франка. *Свобода*. 1970. Ч. 147. 18 серпня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1970/Svoboda-1970-147.pdf#search=%22%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%20%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%BA%D1%83%D1%82%22> (Дата звернення: 25.03.2021)

36. Петрович М. За оборону національної спадщини і традицій. *Свобода*. 1970. Ч. 196. 28 жовтня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1970/Svoboda-1970-196.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 01.04.2021)

37. Онишкевич Л. Мрякобісся продовжується. *Свобода*. 1970. Ч. 196. 28 жовтня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1970/Svoboda-1970-196.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 15.05.2021)

38. Мороз В. Хроніка спротиву (5). *Свобода*. 1970. Ч. 224. 9 грудня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1970/Svoboda-1970-224.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 15.05.2021)

39. Мороз В. Хроніка спротиву (6). *Свобода*. 1970. Ч. 225. 10 грудня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1970/Svoboda-1970-225.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 15.05.2021)

40. У Москві відзначено фільм проти українських «буржуазних націоналістів». *Свобода*. 1971. Ч. 147. 12 серпня. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1971/Svoboda-1971-147.pdf#search=%22%D0%B1%D1%96%D0%BB%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D1%82%D0%B0%D1%85%20%D0%B7%20%D1%87%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%8E%20%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D1%8E%22> (Дата звернення: 15.05.2021)

41. Головна роля у фільмі. *Свобода*. 1971. Ч. 156. 25 серпня. С. 4 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1971/Svoboda-1971-156.pdf#search=%22%D0%B1%D1%96%D0%BB%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D1%82%D0%B0%D1%85%20%D0%B7%20%D1%87%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%8E%20%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D1%8E%22> (Дата звернення: 18.05.2021)

42. Кінофільм «Захар Беркут». *Свобода*. 1971. Ч. 179. 28 вересня. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1971/Svoboda-1971-179.pdf#search=%22%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%20%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%BA%D1%83%D1%82%22> (Дата звернення: 18.05.2021)

43. Український канадійський фестиваль мистецтва. *Свобода*. 1971. Ч. 215. 19 листопада. С. 5 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1971/Svoboda-1971-215.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.05.2021)

44. Кінофільм «Захар Беркут». *Свобода*. 1971. Ч. 224. 4 грудня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1971/Svoboda-1971-224.pdf#search=%22%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%20%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%BA%D1%83%D1%82%22> (Дата звернення: 25.05.2021)

45. Певний Б. Започатковано видання серії листівок «Сучасна графіка України». *Свобода*. 1971. Ч. 239. 28 грудня. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1971/Svoboda-1971-239.pdf#search=%22%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%20%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%BA%D1%83%D1%82%22> (Дата звернення: 01.06.2021)

46. «Тіні забутих предків» у Колюмбії, Нью Йорк. *Свобода*. 1972. Ч. 076. 25 квітня. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1972/Svoboda-1972-076.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 01.06.2021)

47. В Києві арештовано Сергія Параджанова, італійські і французькі кінорежисери протестують. *Свобода*. 1974. Ч. 030. 14 лютого. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1974/Svoboda-1974-030.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 01.06.2021)

48. Сергія Параджанова, творця фільму «Тіні забутих предків» засудили на шість років ув'язнення. *Свобода*. 1974. Ч. 098. 25 травня. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1974/Svoboda-1974-098.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0>

[%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22](#) (Дата звернення: 05.06.2021)

49. Літо в українському Гарварді. *Свобода*. 1974. Ч. 187. 17 жовтня. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1974/Svoboda-1974-187.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 05.06.2021)

50. «Тіні забутих предків» в Понкерсі і Бріджпорті. *Свобода*. 1974. Ч. 221. 6 грудня. С. 4 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1974/Svoboda-1974-221.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 05.06.2021)

51. Дивізійний вечір у Нью Йорку. *Свобода*. 1975. Ч. 099. 23 травня. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1975/Svoboda-1975-099.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 10.06.2021)

52. Другий літній семінар УВАН. *Свобода*. 1975. Ч. 189. 8 жовтня. С. 4 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1975/Svoboda-1975-189.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 10.06.2021)

53. З України дісталися новелі Сергія Параджанова. *Свобода*. 1976. Ч. 090. 14 травня. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1976/Svoboda-1976-090.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 10.06.2021)

54. Б. Б. З діяльності Літературно-Мистецького клубу. *Свобода*. 1976. Ч. 139. 23 липня. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1976/Svoboda-1976-139.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.06.2021)

55. В Польще цікавляться книгами Івана Франка. *Свобода*. 1976. Ч. 169. 11 вересня. С. 5 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1976/Svoboda-1976-169.pdf#search=%22%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%20%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%BA%D1%83%D1%82%22> (Дата звернення: 20.07.2021)

56. Савицький Р. Інавгураційний концерт Української Музичної Фундації. *Свобода*. 1976. Ч. 207. 28 жовтня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1976/Svoboda-1976-207.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 20.07.2021)

57. Український фільм «Тіні забутих предків»... *Свобода*. 1977. Ч. 068. 25 березня. С. 7 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1977/Svoboda-1977-068.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 17.08.2021)

58. Український фільм в інституті. *Свобода*. 1977. Ч. 068. 25 березня. С. 7 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1977/Svoboda-1977-068.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 17.08.2021)

59. Наумович С. Про це і те. *Свобода*. 1977. Ч. 150. 1 липня. С. 2, 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1977/Svoboda-1977-150.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%22> (Дата звернення: 05.09.2021)

60. Давиденко В. П'ята річниця смерті Артема Орела. *Свобода*. 1977. Ч. 171. 10 серпня. С. 7 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1977/Svoboda-1977-171.pdf#search=%22%D0%B0%20%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BB%22> (Дата звернення: 05.09.2021)

61. Маркусь В. Українська участь на Венеційському бієнале. *Свобода*. 1977. Ч. 285. 24 грудня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1977/Svoboda-1977-284.pdf> (Дата звернення: 10.09.2021)

62. Совети звільнили Сергія Пасаджанова. *Свобода*. 1978. Ч. 004. 6 січня. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1978/Svoboda-1978-004.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 03.10.2021)

63. Наумович С. Спогади Плюща (2). *Свобода*. 1978. Ч. 038. 18 лютого. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1978/Svoboda-1978-038.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 03.10.2021)

64. Наумович С. Спогади Плюща (4). *Свобода*. 1978. Ч. 041. 23 лютого. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1978/Svoboda-1978-041.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%22> (Дата звернення: 15.11.2021)

65. Наумович С. Спогади Плюща (5). *Свобода*. 1978. Ч. 042. 24 лютого. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1978/Svoboda-1978-042.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 22.12.2021)

66. 3 нагоди тижня слов'янських культур в Нью Йорку...*Свобода*. 1978. Ч. 261. 1 грудня. С. 3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/архив/pdf/1978/Svoboda-1978-261.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 03.01.2022)

67. Під час української виставки в Савдійській Арабії. *Свобода: Альманах Українського Народного Союзу*. 1979. Річник 69. с. 183 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/almanachs/Almanach-UNA-1979.pdf#search=%22%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2%22> (Дата звернення: 28.01.2022)

68. С. Параджанов поневіряється в Грузії. *Свобода*. 1980. Ч. 145. 5 серпня. С.1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1981/Svoboda-1981-145.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 02.02.2022)

69. Тарнавська М. Коцюбинський – англійською мовою. *Свобода*. 1982. Ч. 55. 24 березня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1982/Svoboda-1982-055.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 02.02.2022)

70. Засудили С. Параджанова та матір і сина Максимових. *Свобода*. 1982. Ч. 233. 9 грудня. С.1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1982/Svoboda-1982-233.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 12.02.2022)

71. Кучер М. «Тіні забутих предків» - вогняні коні. *Свобода*. 1983. Ч. 142. 29 липня. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1983/Svoboda-1983-142.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 18.02.2022)

72. В Нью-Йорку висвітлюють новий фільм С. Параджанова. *Свобода*. 1987. Ч. 39. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1987/Svoboda-1987-039.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 18.02.2022)

73. Бей О. Нахичевань – вірменська територія? *Свобода*. 1989. Ч. 23. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1989/Svoboda-1989-023.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 22.02.2022)

74. Помер С. Параджанов. *Свобода*. 1990. Ч. 140. С. 1

<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1990/Svoboda-1990-140.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 22.02.2022)

75. Працювати для України. *Свобода*. 1991. Ч. 142. С.2,3 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1991/Svoboda-1991-142.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 22.02.2022)

76. В Асторії покажуть українські фільми С. Параджанова. *Свобода*. 1994. Ч. 95. С. 1 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1994/Svoboda-1994-095.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 29.03.2022)

77. Літературний вечір Н. Білоцерківець. *Свобода*. 1995. Ч. 15. С. 6 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1995/Svoboda-1995-015.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 29.03.2022)

78. 80 років від дня народження Сергія Параджанова. *Свобода*. 2004. Ч. 3. С. 2 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/2004/Svoboda-2004-03.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 29.03.2022)

79. Фестиваль фільмів Сергія Параджанова. *Свобода*. 2010. Ч. 14. С. 16 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/2010/Svoboda-2010-14.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 30.03.2022)

80. Єфимов В. Повернення Сергія Параджанова. *Свобода*. 2013. Ч. 46. С. 11 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/2013/Svoboda-2013-46.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 05.04.2022)

81. Когут С. Українському кіноклубові Колумбійського університету – 10 років. *Свобода*. 2014. Ч. 50. С. 15 [Електронний ресурс].

URL:<http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/2014/Svoboda-2014-50.pdf#search=%22%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%22> (Дата звернення: 05.04.2022)

82. Rosenbaum J. Shadows of our Forgotten Ancestors . JonathanRosenbaum.net. 2007 [Електронний ресурс].

URL:<https://jonathanrosenbaum.net/2007/09/shadows-of-our-forgotten-ancestors/>

(Дата звернення: 12.02.2022)

83. Shadows of Forgotten Ancestors. *Blogspot: Forgotten Classics of Yesteryear*. 26.04.2010. [Електронний ресурс].

URL:<https://forgottenclassicsofyesteryear.blogspot.com/2010/04/shadows-of-forgotten-ancestors.html?m=0> (Дата звернення: 05.10.2021)

84. Bihun Yaro. The Washington Group Cultural Fund begins 2015-2016 season. *Ukrainian Weekly*. 23.10.2015 [Електронний ресурс].

URL:<https://www.ukrweekly.com/uwwp/the-washington-group-cultural-fund-begins-2015-2016-season/> (Дата звернення: 15.11.2021)

85. 57 New York Film Festival: Sergei Parajanov. *RussianArtAndCulture*. [Електронний ресурс].

URL:<https://www.russianartandculture.com/57-new-york-film-festival-three-short-films-by-sergei-parajanov/> (Дата звернення: 11.12.2021)

86. Three short films by Sergei Parajanov. *Filmink.org* [Електронний ресурс].

URL:<https://www.filmlinc.org/films/three-short-films-by-sergei-parajanov/> (Дата звернення: 10.10.2021)

Література:

1. Барвінок Ю. В. Зйомки фільму Ю. Ілленка «Криниця для спраглих» за матеріалами польових досліджень, зібраних на Чигиринщині. *Усна Історія: теорія, метод, джерело*. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції 24-26 жовтня 2018. Вінниця. С. 57-61. [Електронний ресурс].

URL:[Стаття](#) (Дата звернення: 15.10.2021)

2. Безгін І.Д., Мусієнко О.С., Немкович О.М. Історія і проблеми українського мистецтвознавства. *Журнал: Наука та наукознавство*. Центр досліджень

науково-технічного потенціалу та історії науки ім. ГМ Доброва НАН України. 2006. №4. С. 74-86. [Електронний ресурс].

URL:<http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/49629/10-Bezgin.pdf?sequence=2> (Дата звернення: 12.09.2021)

3. Безручко О. В. Експерименти і пошуки краси як основа творчості й кіно педагогіки Юрія Ілленка. *Мистецтвознавчі записки*. Міністерство культури і туризму України. 2008. С. 335-343. [Електронний ресурс].

URL:<http://library.nakkim.edu.ua:8080/libdoc/zbirnyky/MZ/18.pdf#page=335>
(Дата звернення: 02.11.2021)

4. Біловус Л. Українськомовна періодика української діаспори США у збереженні національної ідентичності (1991-2017 рр.). *Дисертація*. Тернопіль. 2019. 941 с. [Електронний ресурс].

URL:http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-04/Dis_Bilovus.pdf (Дата звернення: 12.12.2021)

5. Брюховецька Л. Ада Роговцева: чесність із собою. *Часопис: Кіно-театр*. 2017. №5. С. 25-28. [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11917/Bryukhovets%27ka_Ada_Rohovtseva_chesnist%27.pdf (Дата звернення: 05.03.2021)

6. Брюховецька Л. Арештовані фільми України. *Часопис: Кіно-театр*. [Електронний ресурс].

URL:<http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4501/Bruhoveczka.pdf?sequence=1> (Дата звернення: 17.01.2022)

7. Брюховецька Л. Боротьба за великий фільм. Пам'яті Івана Миколайчука з нагоди його 70-річчя. 2011. [Електронний ресурс].

URL:file:///C:/Users/USER/Downloads/Almpolt_2011_1_35.pdf(Дата звернення: 01.02.2021)

8. Брюховецька Л. І. «Війна культур» чи загроза асиміляції? Українське поетичне кіно як фактор національного самоствердження. *Наукові записки НаУКМА*. Теорія та історія культури. 2008. Т. 75. С. 77-84. [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6738/Briukhovetska_%C2%ABViina_kultur%C2%BB_chy_zahroza_asymiliatsii.PDF (Дата звернення: 15.01.2022)

9. Брюховецька Л. Екранні образи Лариси Кадочникової. *Часопис: Кіно-театр*. [Електронний ресурс].

URL:<http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5578/Bryukhovets'ka%2025.pdf?sequence=1> (Дата звернення: 15.02.2022)

10. Брюховецька Л. Іван Миколайчук. Київ: КМ Академія, 2004. 272 с. [Електронний ресурс].

URL:<https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=2780> (Дата звернення: 05.03.2021)

11. Брюховецька Л. Іван Миколайчук. Київ: ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2007.68с. [Електронний ресурс].

URL:<https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=2779> (Дата звернення: 05.03.2021)

12. Брюховецька Л. Кіноsvіт Юрія Ілленка. Київ: Задруга, 2006. 288 с. [Електронний ресурс].

URL:<https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=2783> (Дата звернення: 11.11.2021)

13. Брюховецька Л. Кіно часів своєї юності. Київ: Задруга, 2008. 180 с. [Електронний ресурс].

URL:<https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=2781> (Дата звернення: 11.11.2021)

14. Брюховецька Л. Коли минуле стає зримим. Українська історія у творчості Юрія Ілленка. [Електронний ресурс].

URL:<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1447/1/bruhovec.pdf> (дата звернення: 11.11.2021)

15. Брюховецька Л. Леонід Осика. Київ: Академія, 1999. 224 с. [Електронний ресурс].

URL:<https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=2773> (Дата звернення: 11.11.2021)

16. Брюховецька Л. Леонід Осика. «Шестидесятник». *Часопис: Кіно-театр*. [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4502/Bryhovetcka_Leonid_Osyka_Shistdesyatnyk.pdf?sequence=1 (дата звернення: 12.10.2020)

17. Брюховецька Л. Містичний, метаморфічний, модерний. До 50-річчя «Камінного хреста» Леоніда Осика. [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12713/Bryukhovets'ka_Mistychnyy_metaforychnyy_modernyy.pdf?sequence=1 (Дата звернення: 07.09.2021)

18. Брюховецька Л. І. Народ у фільмах поетичного кіно. Довженко – Тарковський – Осика. *Наукові записки НаУКМА*. Теорія та історія культури. 2002. Т. 20-21. С. 92-95. [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8618/Bryukhovetska_Narod_u_filmax.pdf (Дата звернення: 03.05.2021)

19. Брюховецька Л. І. Національне і транснаціональне в сучасному світовому кіно. *Наукові записки НаУкма*. Теорія та історія культури. 2007.Т. 62. С.61-66 [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7004/Bryukhovetz%60ka_Nacional%60ne_i_transnacional%60ne.pdf (Дата звернення: 03.05.2021)

20. Брюховецька Л. Операторське мистецтво Юрія Ілленка в «Тінях». [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16514/Briukhovetska_Operatorske_mystetstvo_Yuriiia_Illienka_v_Tiniakh.pdf?sequence=1 (Дата звернення: 12.10.2021)

21. Брюховецька Л. Поетичне кіно: заборонена школа. Київ: АртЕк, 2001. 468с. [Електронний ресурс].

URL:<https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=2882> (Дата звернення: 12.10.2021)

22. Брюховецька Л. Попит на українських кінооператорів і зарубіжні оцінки їхньої творчості. [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19426/Briukhovetska_Popyt_na_ukrainskykh_kinooperatoriv.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Дата звернення: 19.05.2021)

23. Брюховецька Л. Прорив до вічного. *Часопис: Кіно-театр*. 2008. №5. [Електронний ресурс].

URL:https://web.archive.org/web/20190120060651/http://www.ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=814 (Дата звернення: 19.05.2021)

24. Брюховецька Л. Реабілітація духовності. Парадокс Івана Миколайчука. *Часопис: Кіно-театр*. [Електронний ресурс].

URL:<http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7444/11%20Bruhovetska.pdf?sequence=1> (Дата звернення: 19.10.2020)

25. Брюховецька Л. І. Специфіка поетичного бачення в мистецтві кіно. *Наукові записки НаУКМА*. 1999. Т.9., ч.1: спеціальний випуск. С. 198-202. [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10437/Bryukhovets%27ka_Spetsyfika_poetychnoho_bachennya.pdf (Дата звернення: 05.10.2021)

26. Брюховецька Л. Творча енергія Леоніда Осики. [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19233/Briukhovetska_Tvorcha_enerhiia_Leonida_Osyky.pdf?sequence=1 (Дата звернення: 05.08.2021)

27. Брюховецька Л. «Тіні забутих предків»: новаторство, філософія, актуальність. [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16515/Briukhovetska_Tini_zabutykh_predkiv_novatorstvo_filosofii_aktualnist.pdf?sequence=1 (Дата звернення: 19.12.2021)

28. Брюховецька Л. Українське кіно: ознаки невидимих змін. 2013. [Електронний ресурс].

URL:<https://journals.pan.pl/Content/93558/mainfile.pdf> (Дата звернення: 19.12.2021)

29. Брюховецька Л. Українське кіномистецтво в сучасному дискурсі історії кіно. [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18116/Briukhovetska_Ukrainske_kinomystetstvo_v_suchasnomu_dyskursi_istorii_kino%20.pdf?sequence=1 (Дата звернення: 10.05.2021)

30. Брюховецька О. «Імператор Юрій Ілленко»: колаж на тему колажу Параджанова. [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18992/Briukhovetska_Imperator_Yurii_Illienko_kolazh_na_temu_kolazhu_Paradzhanova.pdf?sequence=1
(Дата звернення: 10.05.2021)

31. Брюховецька О. В. «Поетичне кіно»: фільм «Тіні забутих предків» у контексті візуальної культури 1960-х років. 2013. [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8426/Briukhovetska_Poetychne_kino.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Дата звернення: 01.04.2021)

32. Брюховецька О. Поетичний матеріалізм. «Тіні забутих предків». *Часопис: Кіно-театр*. 2013. №6. [Електронний ресурс].

URL:https://web.archive.org/web/20190120074852/http://www.ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=1561 (Дата звернення: 05.03.2021)

33. Брюховецька О. В. Українське поетичне кіно в контексті національного питання в СРСР. 2012. [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3578/Briukhovetska_Ukrainske_poetychne_kino.pdf (Дата звернення: 05.03.2021)

34. Герегова С. «Актор номер один» українського поетичного кіно (до 70-річчя від дня народження Івана Миколайчука). 2011. [Електронний ресурс].

URL:file:///C:/Users/USER/Downloads/Piu_2011_14_36.pdf (Дата звернення: 05.03.2021)

35. Демещенко В. В. Творчість Сергія Параджанова в контексті української культури ХХ століття. 2017. [Електронний ресурс].

URL:file:///C:/Users/USER/Downloads/Kultdum_2017_11_10.pdf (Дата звернення: 10.03.2021)

36. Джонсон Т. (перекл. Брюховецька Л.) Заборонена школа. Тіні забутих предків. [Електронний ресурс].

URL:<http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4499/Jonson.pdf?sequence=1> (Дата звернення: 10.03.2021)

37. Казакова Н. До питання бібліографічного відображення документного потоку з історії українського кіно XX - початку XXI ст. 2012. [Електронний ресурс].

URL:file:///C:/Users/USER/Downloads/bp_2012_4_5.pdf (Дата звернення: 15.09.2021)

38. Казакова Н. До питання створення бібліографічного ресурсу з історії українського кіно XX – початку XXI століття. 2011. [Електронний ресурс].

URL:file:///C:/Users/USER/Downloads/Ukrmyst_2011_11_62.pdf (Дата звернення: 15.09.2021)

39. Канівець А. «Тіні забутих предків» у поетичному й політичному кіно 1960-х рр. [Електронний ресурс].

URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16517/Kanivets_Tini_z_abutykh_predkiv_u_poetychnomu_y_politychnomu_kino_1960_kh_rr.pdf?sequence=1 (Дата звернення: 15.09.2021)

40. Колос Д. Українське кіно в передчутті постмодернізму: «Вавилон XX» та «Солом'яні дзвони». 2013. [Електронний ресурс].

URL:file:///C:/Users/USER/Downloads/VLNU_Mistec_2013_13_17.pdf (Дата звернення: 03.04.2021)

41. Марченко С. Феномен фільму «Тіні забутих предків» у контексті розгляду мови повісті й кінокартини. 2015. [Електронний ресурс].

URL:file:///C:/Users/USER/Downloads/Nvkkarogo_2015_17_20.pdf (Дата звернення: 04.12.2021)

42. Мусієнко О. Михайло Ілленко (до 60-річчя від дня народження). *Журнал: Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*. Національна академія мистецтв України. 2008. №1. С. 54-57. [Електронний ресурс].

URL:[file:///C:/Users/USER/Downloads/apmpmn_2008_1_13%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/USER/Downloads/apmpmn_2008_1_13%20(1).pdf) (Дата звернення: 15.06.2021)

43. Наєнко З., Наєнко М. «Тени забытых предков» М. Коцюбинского и С. Параджанова: литературная основа и кинематографическая версия. 2009. [Електронний ресурс].

URL:[file:///C:/Users/USER/Downloads/Fil_Nauk_2009_1_4%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/USER/Downloads/Fil_Nauk_2009_1_4%20(1).pdf) (Дата звернення: 17.09.2021)

44. Нікоряк Н. В. Українська еміграція на межі: кінострічка Л. Осики «Камінний хрест» (1968). *Питання літературознавства*. 2018. №98. С. 269-282. [Електронний ресурс].

URL:file:///C:/Users/USER/Downloads/Pl_2018_98_17.pdf (Дата звернення: 01.04.2022)

45. Пащенко А. Українське поетичне кіно як зразок національного кінематографу. *Часопис: Кіно-театр*. 2012. №2. [Електронний ресурс].

URL:https://web.archive.org/web/20190120055531/http://www.ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=1337 (Дата звернення: 19.09.2021)

46. Степаненко К. С. Фольклорні традиції в українському кінематографі 1960-2010-х років. *Дисертація*. Київ. 2021. 189 с. [Електронний ресурс].

URL:http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/Stepanenko-Dysertacziya_red-.pdf (Дата звернення: 05.04.2022)

47. Українське кіно від 1960-х до сьогодні. Проблема виживання. *Збірник наукових статей. Часопис: Кіно-театр*. Київ: Задруга, 2010. 256 с. [Електронний ресурс].

URL:<https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=2786> (Дата звернення: 05.07.2021)

48. Gurga, J. J. Echoes of the past: Ukrainian poetic cinema and the experiential ethnographic mode. *Doctoral thesis*. London. 2012. 342 p. [Електронний ресурс].

URL:<https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1380194/1/JJ%20Gurga%20-%20Thesis%20-%20Final%20version.pdf> (Дата звернення: 02.02.2021)

49. Nebesio, Bohdan Y. Questionable Foundations for a National Cinema: Ukrainian Poetic Cinema of the 1960s. *Canadian Slavonic Papers*. 2000. Vol. 42. Pages 35-46. [Електронний ресурс].

URL:<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00085006.2000.11092236> (Дата звернення: 18.10.2020)

50. Svoboda (newspaper). *Wikipedia*. [Електронний ресурс].

URL:[https://en.wikipedia.org/wiki/Svoboda_\(newspaper\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Svoboda_(newspaper)) (Дата звернення: 01.02.2021)

Фото замітки «В Нью Йорку показано фільм «Тіні забутих предків»» у газеті «Свобода» від 21 вересня 1966 року

В Нью Йорку показано фільм „Тіні забутих предків”

Нью Йорк. — У понеділок, 19-го вересня ввечері, тут у великому й модерному Лінколн Сентер у рамках 4-го ньюйоркського фільмового фестивалю показано фільм „Тіні забутих предків”, базований на відомій клясичній повісті Михайла Коцюбинського. Фільм випродувала київська кіностудія ім. Довженка під режисурою Сергія Параджанова. Велика зала фільгармонії в Лінколн Сентер була до останнього місця заповнена

публікою, між якою поважну частину становили українці.

ІВАНО - ФРАНКІВЦІ ЗДАЛИ ХЛІБ

„Радянська Україна” з 12 серпня пише: „Трудівники сільського господарства Івано - Франківської області, перетворюючи в життя рішення партії, виконали план здачі зерна державі (крім кукурудзи). Область здала 39 тисяч тонн хліба. Здача зерна державі триває”.

Фото оголошення про показ кінофільму «Тіні забутих предків»
газеті «Свобода» від 17 травня 1976 року

у

В НЮАРКУ — ІРВІНГТОНІ, Н. Дж.
GROVE CINEMA, 346 — 16th Ave., Irvington, N.J.
Тел.: 375-5795
ЛИШЕ ТРИ ДНІ:
Від вівторка 16-го травня до четверга 18-го травня 1967 р.
Кожного дня від год. 6-ої веч.

Тіні Забутих Предків

Монументальний, світової міри український кольоровий
фільм з англійськими написами, продукції студії Дов-
женка за М. Коцюбинським.

ДОДАТОК:

УКРАЇНСЬКІ ТАНЦЮРИСТИ (в кольорах)

Фото замітки «З України дісталися новелі Сергія Параджанова» у газеті «Свобода» від 14 травня 1976 року

З УКРАЇНИ ДІСТАЛИСЯ НОВЕЛІ СЕРГІЯ ПАРАДЖАНОВА

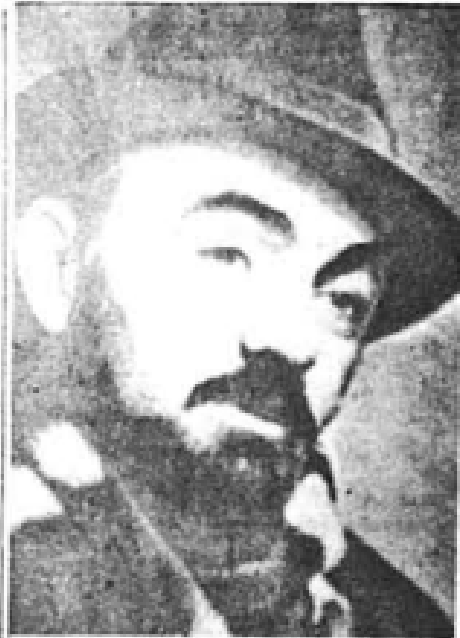
Гельсінкі (УІС „Смолоскип“). — З України дісталися невеличка збірка новель Сергія Параджанова, теперашнього політичного в'язня в ССРСР, відомого вірменського кінорежисера з Києва.

Невідомо якою мовою були написані новелі збірки, але їх одержано в українській мові за теперішнім українським советським правомисом. Рівнож невідомо чи ці новелі були будь-коли опубліковані, зате відомо, що їх поширюють в українському самвидаві. Рівнож одержано фотографію С. Параджанова, яку „Смолоскип“ вже опублікував окремою листівкою і розповсюдило в кіномистецьких кругах різних країн.

У замітці до самвидавних новель С. Параджанова, одержаній теж з України, дослівно пишеться:

„Більшість з нас запам'ятали ім'я режисера та співавтора сценарію фільму „Тіні забутих предків“ С. Параджанова.

Вірменія, народжений у

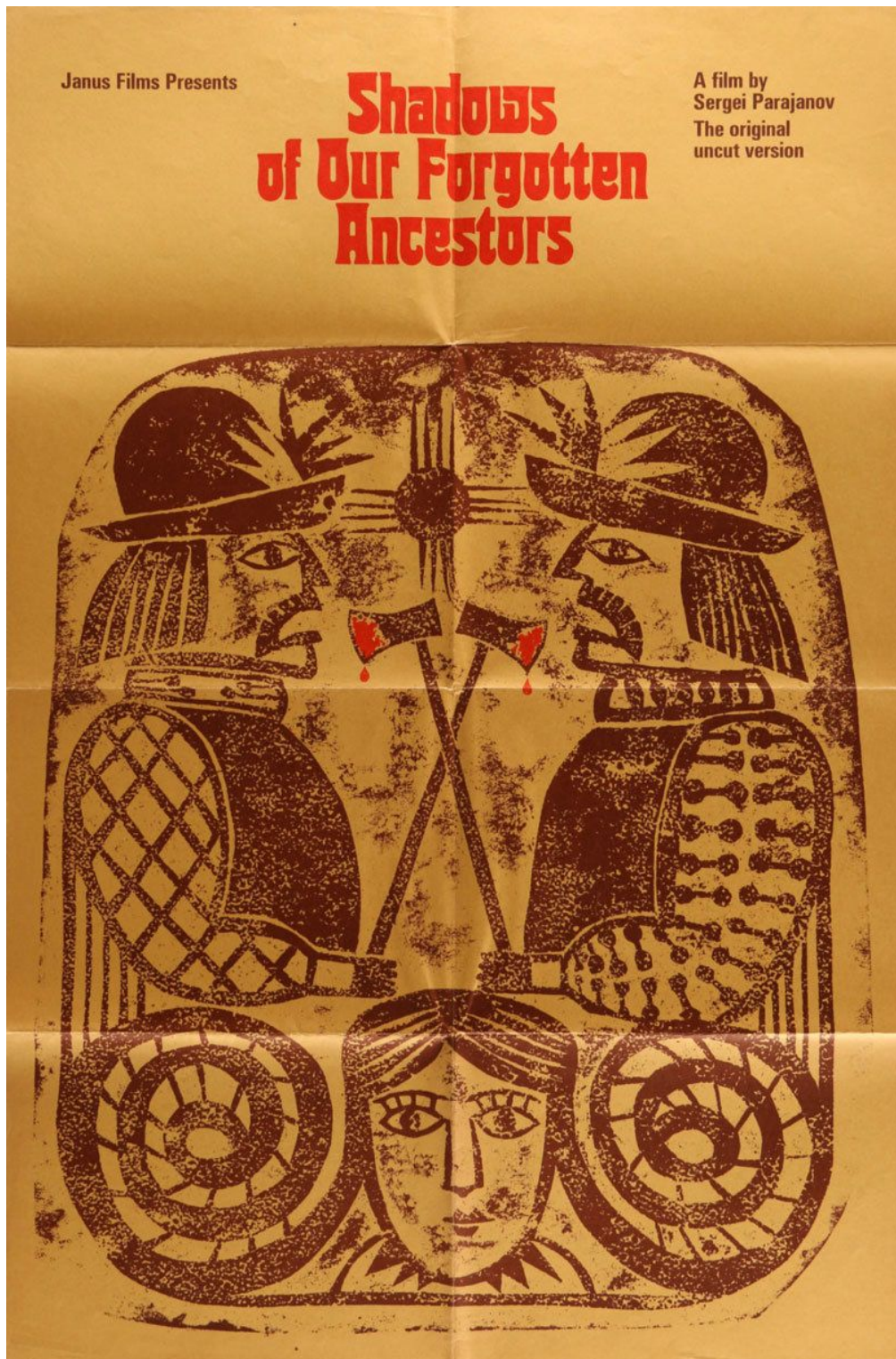
Сергій Параджанов

Тбілісі, Сергій Параджанов зв'язав своє життя з Україною, а такі фільми, як „Українська рапсодія“ і „Тіні забутих предків“ вивели його до передніх лав майстрів радянського кінематографу. У світі широко знають кінорежисера Параджанова, але не знають його літературної праці.

Річ у тім, що Сергій Параджанов багато часу присвячує (Закінчення на стор. 3-4)

Додаток Д

Афіша кінофільму «Тіні забутих предків» до IV кінофестивалю у Нью Йорку.
Дизайн – Лі Ріді (Lee Reedy), 1966 рік. Місцезнаходження – галерея Чісхолм
Ларсон (Chisholm Larsson Gallery).

Скриншот сайту Chisholm Larsson Gallery з афішею кінофільму «Тіні забутих предків» з відзнакою «продано»

VINTAGE POSTERS
Chisholm Larsson Gallery has over 60,000 Original Vintage Posters, spanning all genres.

CATEGORIES

POSTER COUNTRIES

DESIGNERS

YEAR

PRICE

ACQUISITION DATE

SIZE

Shadows of Our Forgotten Ancestors

English Title: Shadows of Forgotten Ancestors

Poster ID: CL31106

Category: Movies

Year: 1960s

Actor / Director: Ivan Mikolajchuk, Larisa Kadochnikova, Tatyana Bestayeva, Spartak Bagashvilli, Nikolai Grinko, dir. Sergei Parajanov (Paradjanov)

Film Studio: Janus Films

Country: American

Film Country: Armenian/Ukrainian

Size 41 x 27 inches

Condition: Very Good

1964 film by the Soviet filmmaker Sergei Parajanov based on the classic book by Ukrainian writer Mykhailo Kotsiubynsky. A tragic romance with sets inspired by Slavic folklore. Ghosts singing in the snow, wild flights of fancy, and deep vein of tradition. "Paradjanov tells the universal tale of quiet wonder and awesome frenzy filling the screen with color and motion..." -Wiki "The Ukrainian film "Shadows of Forgotten Ancestors" won almost every, award in sight on the 1964 film festival circuit. But it's become even more important in recent years, as a reminder not only of a talented director - Sergei Parajanov - but also of the restrictive Soviet approach to the arts." -Roger Ebert

Keywords: Drama,ghosts,art films,russian cinema

[Add to Personal Gallery](#)

SOLD

Чтобы активировать Windows, перейдите в раздел "Параметры".

Скриншот сайту 57 кінофестивалю у Нью Йорку, який було проведено у 2020 році, з-за участю кінофільмів Сергія Параджанова.

← → ↻ filmlinc.org/nyff2019/guide/

international breakthrough with this astonishing, seven-and-a-half hour adaptation of the novel by László Krasznahorkai about the arrival of a false prophet in a small farming collective during the waning days of Communism.

Three Short Films by Sergei Parajanov

Sergei Parajanov • 1966-86 • Soviet Union • 77 minutes • Subtitled

This program brings together three remarkable restored short works by radical Armenian-Georgian filmmaker and artist Sergei Parajanov—meditations on the nature of art and artists that boast his singular, colorful, collage-like style. An NYFF57 selection.

Ten Documentary Shorts by Vittorio De Seta

Vittorio De Seta • 1954-59 • Italy • 114 minutes • Subtitled

These vivid, colorful, narration-free nonfiction works, shot in locations around Sicily, Sardinia, and Calabria, alight on the daily labors and traditional customs of rural workers and their families, bringing out their rituals with such focused determination that they become almost dreamlike.

Retrospective

WARBY PARKER

Since its founding in 1919, the American Society of Cinematographers has served as an integral presence within the film industry. The organization's membership has included many of the cinematographers whose technical innovations and artistic contributions have defined what we think

Афіша до показу кінофільму «Тіні забутих предків» в університеті Індіани,
США

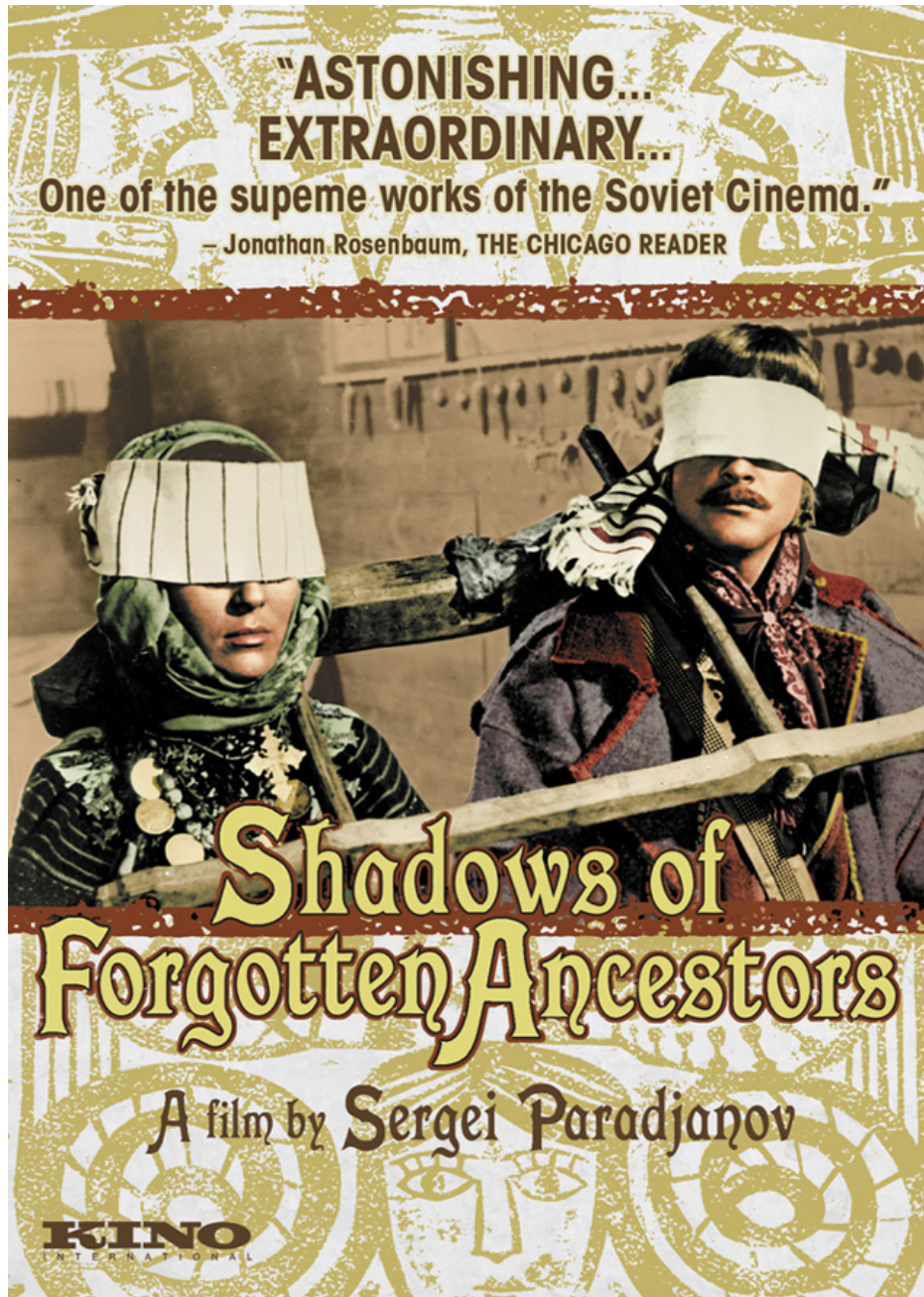
Shadows of Forgotten Ancestors

(1965) Directed by Sergei Parajanov

February 3 – Saturday – 7:00 p.m.

THE
INDIANA UNIVERSITY
CINEMA

Афіша до кінофільму «Тіні забутих предків» з цитатою з рецензії Джонатана Розенбаума за 2007 рік, США

Афіша з назвою фільму «Тіні забутих предків», яку використовували у 2000-х роках університетські кіно клуби північних штатів США

Резюме

Рецепція українського поетичного кіно на сторінках періодики української діаспори США (1960-2010-ті рр.)

(стр. друкованого тексту)

У дипломній роботі висвітлюються питання рецепції українського поетичного кіно на сторінках періодики української діаспори США у другій половині ХХ та на початку ХХІ століть. Основне питання приділяється поглядам представників діаспори, їх критиці та роздумам щодо кінематографу поетичної хвилі та історико-культурних подій в Україні цього періоду загалом. Також, у кваліфікаційному творі було розглянуто питання про розвиток постатей періоду, оцінку їх діяльності у тезах діячів діаспори та вплив політичних подій на вартість предметів поетичної хвилі на території США.

Ключові слова: поетична хвиля українського кінематографу, кінематограф, українська культура, українська діаспора, преса.

Résumé

Réception du cinéma poétique ukrainien sur les pages du périodique de la diaspora ukrainienne de USA (années 1960-2010)

(page de texte typographique)

Dans le travail dans le cadre du diplôme sont abordées les questions de la réception du cinéma ukrainien sur les pages du périodique de la diaspora ukrainienne des USA dans la deuxième partie du 20ème et au début du 21ème siècles. L'attention principale est accordée aux opinions des représentants de la diaspora, leurs critiques et réflexions à propos du cinéma poétique et les événements historiques et culturelles de cette période en Ukraine. Également, dans le travail de qualification, ont été analysés les questions concernant le développement des biographies des personnes importantes, évaluation de leurs activités dans les thèses des personnes faisant partie

de la diaspora et l'influence des événements politiques sur les prix des éléments de la vague poétique sur le territoire des USA.

Mots clés : vague poétique du cinéma ukrainien, cinéma, culture ukrainienne, diaspora ukrainienne, la presse.